

DÜŞÜK EĞİTİMLİ KADINLARIN İŞ YERİNDEKİ GÜÇLENME DENEYİMLERİ: FEMİNİST KURAM TEMELLİ SİSTEMATİK BİR META-ANALİZ

WORKPLACE EMPOWERMENT EXPERIENCES OF LOW-EDUCATED WOMEN: A SYSTEMATIC META-ANALYSIS GROUNDED IN FEMINIST THEORY

Abdullah TÜRKMEN¹

Öz

Bu çalışma, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerinde güçlenme deneyimlerini feminist kuram temelinde yapılandırılmış sistematik bir meta-analiz yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma; görünmeyen emek, direniş stratejileri ve sembolik güçlenme biçimlerini odağa alarak kadınların iş yaşamındaki güçlenme pratiklerini kuramsal ve bağlamsal bir bütünlük içinde değerlendirmektedir. PRISMA 2020 protokolü doğrultusunda yürütülen literatür taraması sonucunda, 21'i nitel, 14'ü nicel ve 7'si karma olmak üzere toplam 42 çalışma analize dâhil edilmiştir. Bu çalışmalar Türkiye, Kuzey Kıbrıs, Hindistan ve Latin Amerika gibi farklı sosyo-kültürel bağlamlarda yürütülmüş; toplamda yaklaşık 4.600 kadının deneyimlerine dayanmaktadır. Veriler, tematik analiz, Cohen's etki büyüklüğü hesaplamaları ve yayın yanlılığı testleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, kadınların güçlenme deneyimlerinin yalnızca ekonomik bağımsızlık veya karar alma süreçlerine katılım gibi görünür çıktılarla sınırlı olmadığını; aynı zamanda kişisel ajans, toplumsal görünürlük ve ilişkisel öznellik gibi daha derin boyutları içerdiğini ortaya koymaktadır. Güçlenme süreci, özellikle ataerkil yapının baskın olduğu toplumlarda stratejik sessizlik, sembolik mücadele ve aile onayı gibi kültürel faktörlerle şekillenmektedir. Ayrıca, çalışmalarda orta-yüksek düzeyde etki büyüklükleri tespit edilmiş; ancak bağlamsal farklılıklar nedeniyle genellemelerin dikkatle yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu araştırma, daha önce eğitilmiş kadınlara odaklanan çalışmalardan farklı olarak düşük eğitilmiş kadınların güçlenme deneyimlerini görünür kılmakta ve feminist bilgi üretimine özgün katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelime: Kadın Güçlenmesi, Düşük Eğitim Düzeyi, Feminist Kuram, Sistematik Meta-Analiz, Toplumsal Cinsiyet.

Abstract

This study aims to examine the workplace empowerment experiences of low-educated women through a systematic meta-analysis grounded in feminist theory. The research focuses on invisible labor, resistance strategies, and symbolic empowerment practices, evaluating women's empowerment within a theoretical and contextual framework. In accordance with the PRISMA 2020 protocol, 42 studies were included in the analysis: 21 qualitative, 14 quantitative, and 7 mixed-method studies. These studies were conducted in diverse socio-cultural contexts such as Turkey, Northern Cyprus, India, and Latin America, and they collectively reflect the experiences of approximately 4,600 women. Data were analyzed using thematic synthesis, Cohen's d effect size calculations, and publication bias tests. The findings indicate that women's empowerment experiences are not limited to visible outcomes such as economic independence or participation in decision-making processes, but also involve deeper aspects such as personal agency, social visibility, and relational subjectivity. Especially in patriarchal contexts, empowerment is shaped by cultural factors such as strategic silence, symbolic resistance, and familial approval. Moreover, effect sizes were found to be moderate to high overall, although substantial contextual variation suggests that generalizations should be made with caution. Unlike most previous meta-analyses focusing on highly educated women, this study brings forward the unique experiences of low-educated women and makes an original contribution to feminist knowledge production by offering a structural and culturally embedded reconceptualization of empowerment.

Keywords: Women's Empowerment, Low Education, Feminist Theory, Systematic Meta-Analysis, Gender.

¹ Dr., Bakü Devlet Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Psikoloji Fakültesi, Psikoloji Bölümü, fatsaturkmen@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8740-2106

Extended Abstract

This study investigates the workplace empowerment experiences of women with low educational attainment through a systematic meta-analysis grounded in feminist social theory and structuralist perspectives. Unlike most prior meta-analyses that focus on educated or urban women in formal employment sectors, this study uniquely centers on the lived experiences of low-educated women, offering both a methodological innovation and an epistemological contribution to feminist research. The research explores the multifaceted nature of empowerment, encompassing not only economic and political dimensions but also symbolic (e.g., recognition and status), relational (e.g., autonomy in social interactions), and subjective (e.g., self-worth) aspects. In patriarchal labor markets, low-educated women are often confined to informal, low-paid, and precarious positions. This structural positioning limits their access to formal power and renders their agency and resistance strategies largely invisible in the academic literature. Addressing this gap, the study synthesizes empirical findings on empowerment practices that go beyond conventional indicators such as income or employment status.

The study follows the PRISMA 2020 protocol for systematic reviews and includes 42 eligible studies published between 2000 and 2025. These consist of 21 qualitative, 14 quantitative, and 7 mixed-method designs. Data were collected from reputable academic databases, including Scopus, Web of Science, PsycINFO, TR Dizin, the YÖK Thesis Center, and university repositories. Inclusion criteria required that samples consist primarily of women with high school education or less, and that studies address at least one empowerment dimension (e.g., decision-making, confidence, social support, organizational participation). Exclusion criteria eliminated theoretical-only studies, male-dominated samples, and those lacking disaggregated educational data. A hybrid meta-analytic approach was used. Thematic synthesis and interpretive meta-aggregation identified key qualitative themes such as symbolic resistance, invisible labor, micro-agency, and contextual constraints. For quantitative synthesis, effect sizes were calculated using Cohen's *d* and Hedges' *g*, yielding an average effect size of Cohen's *d* = 0.68, indicating a moderate to high impact. Heterogeneity was statistically significant ($I^2 = 69\%$), and publication bias was assessed through funnel plots and Egger's regression tests, which revealed minimal asymmetry. One of the key findings is that empowerment for low-educated women cannot be reduced to economic autonomy or institutional representation. Instead, it often manifests through culturally negotiated mechanisms such as selective silence, symbolic defiance, and familial approval—especially in contexts like Turkey, Northern Cyprus, India, and parts of Latin America. These women exercise relational agency shaped by intersecting factors including class, tradition, and religion.

This study challenges the dominance of standardized empowerment metrics and proposes a feminist epistemological stance, defined here as a research orientation that centers marginalized knowledge, contextual variability, and the symbolic dimensions of social change. By integrating qualitative depth with quantitative rigor, the study expands the methodological toolkit for analyzing empowerment and amplifies gender-specific experiences that are often underrepresented in mainstream literature. In practical terms, the findings suggest that policies aiming to empower low-educated women should avoid one-size-fits-all solutions. Instead, they should recognize informal labor, community networks, and symbolic capital as legitimate forms of empowerment. For example, local cooperatives and grassroots support systems have been shown to provide more sustainable empowerment pathways in culturally conservative regions. In conclusion, this meta-analysis fills a critical gap by systematically analyzing the empowerment experiences of low-educated women from a feminist and culturally grounded perspective. It offers new theoretical and methodological insights into how power, culture, and resistance intersect to shape gendered labor experiences in diverse global contexts.

GİRİŞ

Kadınların iş yaşamındaki yeri, yalnızca bireysel gelişim ve ekonomik üretkenlik açısından değil, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bakımından da kritik bir öneme sahiptir. Artan ekonomik kırılganlık, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı ve bakım emeğinin kadına atfedilmeye devam etmesi, özellikle düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamında karşılaştığı sorunları derinleştirmektedir. Türkiye gibi ataerkil yapının güçlü olduğu toplumlarda kadınların iş gücüne katılımı; yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal adalet, siyasal temsiliyet ve toplumsal dönüşüm açısından da temel bir göstergedir. Bununla birlikte, kadınların iş yaşamındaki konumları eğitim düzeyine göre büyük farklılık göstermektedir. Düşük eğitilmiş kadınlar, yapısal eşitsizlikleri en yoğun biçimde deneyimleyen gruplardan biridir. Bu kadınlar; düşük ücretli, güvencesiz ve karar alma mekanizmalarına erişiminin sınırlı olduğu işlerde çalışmakta, çok boyutlu dışlanma süreçlerine maruz kalmaktadır (Stromquist, 2016; OECD, 2022). Bu nedenle, kadınların iş yerinde güçlenme deneyimlerini sadece bireysel çabalar üzerinden değil; aynı zamanda kurumsal yapıların işleyişi, toplumsal normların baskısı ve kültürel dinamiklerle etkileşimli olarak analiz etmek gereklidir (Demirtaş, 2023; Çelik ve Ertan, 2023). Mevcut literatürde kadınların güçlenmesi sıklıkla özgüven kazanımı, ekonomik bağımsızlık, karar alma süreçlerine katılım ve sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi gibi göstergelerle tanımlanmaktadır (Kabeer, 1999; Malhotra ve Schuler, 2005). Ancak bu göstergelerin, düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar özelinde hangi biçimlerde ortaya çıktığı ve farklı sosyo-kültürel bağlamlarda nasıl anlam kazandığı yeterince derinlemesine incelenmemektedir. Örneğin, kırsal kesimdeki kadınların güçlenme stratejileri, kentsel bölgelerdeki kadınlardan belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar sadece mekânsal değil; kültürel sermaye, sosyal ağlara erişim ve ataerkil normların etkisiyle de şekillenmektedir (Yılmaz, 2024). Türkiye, Kıbrıs, Hindistan ve Latin Amerika gibi farklı bağlamlarda yapılan çalışmalar, genellikle dar örneklemelere ve betimleyici analizlere dayanmaktadır (Fraser, 2023; Gündüz Hoşgör ve Smits, 2022). Ayrıca bu çalışmaların çoğu teorik çerçeveden yoksundur ya da güçlenmenin kültüre özgü anlamlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Düşük eğitim düzeyine sahip kadınlara dair deneyimler, çoğu zaman eğitilmiş kadınlara odaklanan ana akım yaklaşımların gölgesinde kalmakta; görünmeyen emek biçimleri, bireysel direniş stratejileri ve gündelik müzakere taktikleri analiz dışında bırakılmaktadır (Cornwall ve Rivas, 2015; Hooks, 2015). Bu çalışma özellikle, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerinde yaşadıkları güçlenme deneyimlerini feminist kuram ve yapısalcı yaklaşımlar doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu deneyimlerin bireysel, kurumsal ve kültürel düzeylerde nasıl biçimlendiğini çok düzeyli bir yaklaşımla ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda çalışma, literatürdeki yöntemsel parçalanmışlığı ve kuramsal boşlukları giderecek şekilde, farklı coğrafyalarda yürütülmüş nitel ve nicel araştırmaları sistematik bir meta-analiz çerçevesinde bütüncül olarak ele almaktadır. Araştırma, yalnızca görünür güçlenme biçimlerine değil; aynı zamanda sembolik güçlenme süreçlerine, sessiz ajans örüntülerine ve stratejik direnç biçimlerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel soruları şunlardır:

- Düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar, iş yerinde güçlenme süreçlerini nasıl deneyimlemektedir?
- Bu güçlenme süreçlerini etkileyen bireysel, kurumsal ve yapısal faktörler nelerdir?
- Farklı sosyo-kültürel bağlamlarda güçlenme deneyimleri ne tür benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir?

Bu çalışma; feminist sosyal teori, yapısalcı yaklaşım ve toplumsal cinsiyet kuramları temelinde, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamındaki güçlenme deneyimlerini çok katmanlı biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle bireysel ajans ile kurumsal yapı arasındaki etkileşimler, toplumsal cinsiyet normlarının kadınların mesleki öz-yeterlik ve karar alma süreçlerine etkisi ile güçlenmenin kültürel bağlamlarda nasıl anlam kazandığı, hem teorik hem de ampirik veriler ışığında incelenecektir. Bu çerçevede kadınların görünür ve görünmez emek biçimleri, sessiz direniş stratejileri ve yapısal eşitsizliklere karşı geliştirdikleri gündelik mücadele pratikleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınacaktır. Ayrıca araştırma, bu deneyimleri sistematik bir meta-analiz perspektifinden değerlendirilerek, feminist literatürde sıklıkla göz ardı edilen sessiz ajans, görünmeyen emek ve sembolik güçlenme gibi kavramlara kuramsal ve yöntemsel düzeyde görünürlük kazandırmayı hedeflemektedir. Mevcut araştırmalardan farklı olarak, yalnızca ekonomik veya formel güçlenme göstergelerine odaklanmakla

kalmayıp kültürel normlar, mikro direniş stratejileri ve gündelik özneleşme pratikleri gibi bağlamsal dinamikleri de analiz kapsamına dâhil eden çalışma, bu yönüyle literatürdeki tekdüze yaklaşımları eleştirel bir perspektifle aşarak, feminist bilgi üretimine çok boyutlu ve özgün bir katkı sunmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Kadın güçlenmesi; bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olma, seçim yapabilme ve bu seçimleri uygulayabilme kapasitesi olarak tanımlanır (Kabeer, 1999). Bu kavram ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutlarıyla çok katmanlıdır ve özellikle feminist kuram içinde cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik bir dönüşüm süreci olarak ele alınır (Cornwall ve Rivas, 2015). Feminist sosyal teori, kadınların güçlenmesini yalnızca bireysel başarılarla değil; aynı zamanda yapısal dönüşüm, kolektif eylem ve sembolik temsiliyetle ilişkili olarak tanımlar (Hooks, 2015; Fraser, 2023). Kadın istihdamı ise toplumsal cinsiyet rollerinin, emeğin görünürlüğünün ve kamusal alandaki temsiliyetin önemli bir göstergesi olup yalnızca niceliksel değil niteliksel eşitlik temelli analiz edilmesi gereken bir olgudur (Stromquist, 2016). Mevcut literatürde, kadın güçlenmesine dair önemli sayıda çalışma bulunsa da, bu çalışmalar çoğunlukla üniversite mezunu, kentli ve orta sınıfa mensup kadınlara odaklanmaktadır (Malhotra ve Schuler, 2005; Yılmaz, 2024). Buna karşılık, düşük eğitim düzeyine sahip kadınlara ilişkin araştırmalar hem sayıca sınırlıdır hem de teorik derinlikten yoksundur. Bu grup, kayıt dışı istihdam, düşük ücret, karar alma süreçlerinden dışlanma ve geleneksel toplumsal rol beklentileri gibi çoklu eşitsizliklerle karşı karşıyadır (Demirtaş, 2023; Çelik ve Ertan, 2023).

1.1. Türkiye Bağlamı

Türkiye’de kadın istihdamı konusu; yalnızca ekonomik göstergelerle sınırlı olmayan, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rejimleri, aile yapısı, kültürel normlar ve eğitimsel eşitsizlikler tarafından şekillenen çok boyutlu bir alandır (Kandiyoti, 1988; Toksöz, 2019). Özellikle düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar, bu çok katmanlı yapının en kırılgan kesimini oluşturmaktadır. Kadın güçlenmesi kavramı, Kabeer (1999)’in tanımıyla “bireylerin yaşamları üzerinde daha büyük kontrol sahibi olabilmeleri için gerekli olan kaynaklara erişim, seçim yapabilme yetisi ve bu seçimleri uygulama kapasitesi” olarak açıklanmaktadır. Ancak bu tanımın Türkiye bağlamında tüm kadınlar için eşit derecede geçerli olmadığı açıktır; zira düşük eğitimli kadınların yapısal olarak bu kaynaklara erişimi sınırlıdır (TÜİK, 2023). Türkiye’de yapılan güncel araştırmalar, düşük eğitimli kadınların iş yaşamında sıklıkla kayıt dışı, düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun alanlara yöneldiğini ortaya koymaktadır (Acar ve Altun, 2023). Bu durum, kadınların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik güçlenme süreçlerinin de sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Kadınların istihdama katılımı çoğunlukla ailevi sorumluluklar, toplumsal cinsiyet normları ve bakım emeği ile çelişen bir şekilde yapılandırılmakta; bu da kadınların çalışma hayatında görünmez kalmasına yol açmaktadır (Toksöz, 2019; Fraser, 2023). Bu bağlamda, sessiz ajans (silent agency) kavramı, feminist teoride önemli bir yere sahiptir. Bu kavram, kadınların doğrudan çatışmaya girmeksizin, gündelik yaşam içinde geliştirdikleri pasif ama stratejik direnç biçimlerini tanımlar (Butler, 2020; Hooks, 2015). Yılmaz (2024)’ın kırsal bölgelerde yaptığı saha çalışması, bu tür ajans örüntülerinin, kadınların mesleki kimlik inşasında belirleyici olduğunu; ancak akademik literatürde sıklıkla göz ardı edildiğini vurgulamaktadır. Sessiz ajans, özellikle düşük eğitimli kadınlar açısından, görünmez emek ve duygusal dayanıklılık stratejileriyle iç içe geçmektedir. Örneğin, bir kadının eşinin baskılarına rağmen üretici kooperatif toplantılarına katılması veya çocuklarının eğitimine destek olmak için ev içi tasarruf yapması, bu stratejik sessiz direnişin örneklerindendir (Hooks, 2015; Kocacık, 2022). Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet rejimi (gender regime) kavramı da Türkiye bağlamını anlamak açısından önemlidir. Connell (2009)’e göre toplumsal cinsiyet rejimleri, belirli bir toplumda erkeklik ve kadınlık rollerinin nasıl yapılandığını, hangi pratikler ve kurumlar aracılığıyla yeniden üretildiğini açıklayan bir çerçevedir. Türkiye’de ataerkil yapı, bu rejimi devlet politikaları, eğitim sistemi ve medya söylemleri aracılığıyla sürdürmekte; özellikle düşük eğitim düzeyine sahip kadınların bu rejimi sorgulamasını zorlaştırmaktadır (Arat, 2023). Ayrıca, kadınların görünmeyen emeği (invisible labor) de feminist literatürde sıklıkla vurgulanan bir başka boyuttur. Bu kavram, kadınların ev içi bakım, duygusal destek ve sosyal ilişkileri sürdürme gibi karşılığı olmayan ve çoğu zaman fark edilmeyen iş yüklerini tanımlar (Fraser, 2023; Dedeoğlu, 2022). Türkiye’de yapılan çalışmalar, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların bu görünmeyen emek biçimleriyle aile ekonomisine katkıda bulunduğunu; ancak bu katkının hem ekonomik hem de sembolik olarak değersizleştirildiğini göstermektedir (Müldür, 2020). Sonuç olarak, Türkiye bağlamında düşük eğitimli kadınların iş

yaşamında güçlenmesi, yalnızca iş bulmalarıyla değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarına direnme, aile içindeki rollerini yeniden tanımlama ve mikro ölçekte stratejik ajans biçimleri geliştirme süreçleriyle birlikte düşünülmelidir. Bu çerçevede kadınların güçlenmesi, sadece “formel güç” göstergeleriyle değil; sembolik, duygusal ve ilişkisel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

1.2. Türkiye’de Sessiz Ajans, Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Görünmeyen Emek

Türkiye’de düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamındaki güçlenme deneyimleri, toplumsal cinsiyet rejimlerinin dayattığı yapısal sınırlılıklar içinde şekillenmektedir. Connell (2009)’in “toplumsal cinsiyet rejimi” kavramı, toplumsal yapılar içerisinde cinsiyet rollerinin nasıl üretildiğini, sürdürüldüğünü ve yeniden düzenlendiğini açıklamak için kullanılır. Türkiye özelinde bu rejim, ataerkil değerlerin aile, eğitim ve iş yaşamı gibi temel alanlarda kurumsallaşmasıyla kendini göstermektedir (Toksöz, 2019). Özellikle kırsal bölgelerde, kadınların iş gücüne katılımı çoğunlukla geçimlik üretim, ev içi destek işleri ve kayıt dışı emek biçimleri üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum, kadınların emeğinin ekonomik sistem içinde görünmez kalmasına yol açmakta; kamusal alanda var olma haklarını sınırlandırmaktadır. Bu görünmezlik, feminist kuramda “görünmeyen emek” (invisible labor) kavramı ile açıklanmaktadır. Görünmeyen emek; ücretlendirilmemiş, sosyal güvenceden yoksun, genellikle ev içi ya da duygusal destek gerektiren işlerin kadınlar tarafından üstlenilmesi anlamına gelir (Daniels, 1987; Fraser, 2023). Türkiye’de ev içi bakım emeği, kadın kimliğinin doğal bir uzantısı olarak görüldüğünden bu tür işler hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde görünmez kılınmaktadır (Aliefendioğlu, 2023). Eğitim düzeyi düşük kadınlar için bu durum daha kalıcı ve çok katmanlı bir dışlanma üretmektedir. Bu kadınlar; yalnızca emek piyasasından değil, aynı zamanda sosyal haklar, karar alma mekanizmaları ve sendikal temsiliyetten de uzak tutulmaktadır. Bununla birlikte, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların tamamen pasif olmadıkları; aksine, gündelik yaşam içinde sessiz ve stratejik direniş biçimleri geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Feminist kuramda bu direniş biçimleri “sessiz ajans” (quiet agency) olarak tanımlanır. Sessiz ajans; doğrudan çatışmadan kaçınarak küçük, simgesel ve çoğu zaman fark edilmeden gerçekleştirilen eylemler aracılığıyla özneleşme sürecini ifade eder (Butler, 2020; Hooks, 2015). Yılmaz (2024), Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesi’nde yürüttüğü nitel araştırmada, kadınların aile içindeki karar alma süreçlerinde söz sahibi olma, harcamaları gizli biçimde yönetme ya da ev içi rolleri dönüştürme gibi pratiklerle sessiz ajans örüntüleri geliştirdiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Türkiye’deki toplumsal cinsiyet rejimi kadınların yalnızca görünür değil, aynı zamanda sembolik alanlardaki güçlenmelerini de sınırlandırmakta; buna karşın kadınlar, mikro düzeyli direniş biçimleri ile bu yapısal engellere karşı özneleşme stratejileri geliştirmektedir. Bu tür sessiz direniş biçimleri, Batı merkezli güçlenme göstergeleri (ekonomik bağımsızlık, kamusal görünürlük, yönetim pozisyonlarına yükselme vb.) ile ölçülemediğinden, literatürde genellikle göz ardı edilmektedir. Oysa feminist sosyal teori, kadınların gündelik yaşam içinde geliştirdiği mikro düzeyli özneleşme biçimlerinin de politik anlamlar taşıdığını ve dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu vurgular (Fraser, 2023; Kabeer, 1999). Bu nedenle, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların Türkiye bağlamındaki güçlenme deneyimleri incelenirken yalnızca ekonomik çıktılara odaklanmak yerine, görünmeyen emek biçimleri ve sessiz ajans stratejileri de kuramsal düzlemde dikkate alınmalıdır. Aksi hâlde, kadınların toplumsal özneleşme süreçleri indirgemeci yaklaşımlarla eksik temsillere indirgenmiş olmaktadır.

1.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Kadın Emeği ve Ataerkil Yapının Sürdürülebilirliği

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki düşük eğitimli kadınların emek pratiği, yalnızca ekonomik yapılarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda tarihsel olarak yerleşmiş geleneksel aile yapıları, hegemonik toplumsal cinsiyet normları ve adanın uluslararası alanda tanınmayan siyasal yapısı gibi çok katmanlı dinamiklerle şekillenmektedir (Connell, 2009). Bu durum, kadınların emek süreçlerinin hem biçimini hem de görünürlüğünü derinden etkilemektedir. Özellikle eğitim seviyesi düşük kadınlar, çoğunlukla kayıt dışı, mevsimlik, ev eksenli ya da düşük vasıflı işlerde çalışmakta; ancak bu emek biçimleri resmî istihdam verilerine tam olarak yansımamakta ve politik karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmemektedir (Akçalı ve Aliefendioğlu, 2022). Bu görünmezlik; yalnızca istihdam alanında değil, sendikal temsil, sosyal haklara erişim ve mesleki örgütlenme gibi kolektif alanlarda da kadınların güçlenme süreçlerini zayıflatmaktadır. Federici (2020)’nin patriyarkal sistemin yeniden üretimine ilişkin tespitleriyle örtüşen bu yapı, kadın emeğinin değersizleştirilmesi ve görünmez kılınması üzerinden ataerkil sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Kadınlar, özellikle ev içi alanda verdikleri bakım

emeği, duygusal destek ve sosyal yeniden üretim gibi faaliyetlerle hem aile yapısının hem de toplumun devamlılığını mümkün kılarken, bu katkılar resmî olarak tanınmamakta ve ücretlendirilmemektedir. Bu bağlamda Aliefendioğlu (2023), bu durumu “duygulanımsal yeniden üretim” kavramıyla açıklayarak kadınların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal emek alanında da sömürüldüğünü ileri sürmektedir. Bayraktar (2024) ise; geleneksel aile yapılarının, medya temsilleri ve müfredat içeriği gibi ideolojik araçlar yoluyla yeniden üretildiğini vurgulamakta; bu mekanizmaların kadınları sembolik düzeyde bile kamusal alandan dışladığını belirtmektedir. 2025 yılı itibarıyla OECD tarafından yayımlanan Economic Surveys: Türkiye 2025 raporu, kadınların iş gücüne katılım oranlarının genel olarak artış eğiliminde olduğunu; ancak bu artışın özellikle düşük eğitimli kadınlar açısından sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Rapor, Türkiye özelindeki bu tabloyu değerlendirirken toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların daha kapsayıcı hâle getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu politika önerileri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi ekonomik ve siyasal olarak kırılgan bölgelerde de örnek alınabilecek ve uyarlanabilecek niteliktedir. Özellikle eğitim ve bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, kadınların iş gücüne katılımını artırmanın temel koşullarından biri olarak sunulmaktadır. Aynı yıl yayımlanan OECD Gender Equality Programme: More and Better Jobs for Women başlıklı program metni ise, düşük eğitimli kadınların istihdama tam olarak entegre olabilmesi için yalnızca eğitim değil, aynı zamanda sosyal hizmet, bakım altyapısı ve esnek çalışma düzenlemeleri gibi destekleyici politikaların bir arada uygulanması gerektiğine işaret etmektedir. Söz konusu raporda; kadınların iş gücüne katılımı yalnızca bireysel sorumluluk olarak görülmemekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yapısal düzeyde dönüştürmeye yönelik kurumsal müdahalelerin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, KKTC’de kadın emeğini görünür kılmak ve güçlenme deneyimlerini desteklemek amacıyla yürütülecek politikaların da benzer çok katmanlı bir yaklaşımı benimsemesi elzemdir. Sonuç olarak, Kuzey Kıbrıs’ta düşük eğitimli kadınların emeği, ataerkil normların, yapısal dışlanma biçimlerinin ve siyasal izolasyonun kesişiminde şekillenmektedir. Bu özgül bağlam, feminist kuramın sunduğu “görünmeyen emek”, “duygulanımsal yeniden üretim” ve “toplumsal cinsiyet rejimi” gibi kavramlarla birlikte analiz edildiğinde, kadınların güçlenme deneyimlerinin yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda yapısal ve kültürel düzeylerde de ele alınması gerektiği görülmektedir.

1.4. Küresel Literatür: Düşük Eğitimli Kadınların Güçlenme Deneyimlerine Ulusötesi Bir Bakış

Küresel literatürde; düşük eğitim düzeyine sahip kadınların güçlenme deneyimleri, farklı coğrafi ve kültürel bağlamlarda benzer yapısal engellerle şekillenirken aynı zamanda yerel normlar, ekonomik modeller ve kurumsal düzenlemelere göre farklılıklar da göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere kadınların iş gücüne katılımı sıklıkla esnek, güvencesiz ve düşük ücretli işlerle sınırlanmakta, bu da “görünmeyen emek” (unpaid invisible labor) kavramının önemini artırmaktadır (ILO, 2024; Federici, 2020). Örneğin Hindistan, Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika’da yürütülen araştırmalar, kadınların üretici pozisyonlardan çok yeniden üretici ve bakım emeği rollerine hapsedildiğini göstermektedir (UN Women, 2023). Bununla birlikte, son yıllarda yapılan sistematik çalışmalar kadın güçlenmesini yalnızca ekonomik bağımsızlıkla sınırlamayan, bilişsel farkındalık, sosyal destek ağlarına katılım ve psikososyal iyileşme gibi çok boyutlu göstergelerle ele almaktadır (Chen vd., 2023; Guo vd., 2024). Örneğin, Guo ve arkadaşlarının Çin bağlamında yaptıkları bir meta-analiz, dijital finansal araçların kadınların ekonomik katılımını artırdığını ortaya koymuş; ancak dijital okuryazarlığı düşük olan kadınların bu sistemlerden dışlandığını da vurgulamıştır. Bu bulgu, küresel ölçekte dijital eşitsizliklerin kadın güçlenmesinin önünde yeni bir engel oluşturduğuna işaret etmektedir. 2025 yılı itibarıyla yayımlanan OECD “More and Better Jobs for Women” raporu, düşük eğitimli kadınların iş gücüne katılımını artırmak için iş yeri politikalarının daha kapsayıcı hâle getirilmesini, mesleki eğitimin yaygınlaştırılmasını ve erken çocuk bakımı gibi destek mekanizmalarının geliştirilmesini önermektedir (OECD, 2025). Ayrıca, Pew Research Center (2024) ABD bağlamında yaptığı karşılaştırmalı analizde, üniversite mezunu kadınların iş gücüne katılımının arttığını; ancak lise altı düzeydeki kadınların ekonomik ve sosyal dışlanmaya maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, eğitim düzeyinin sadece ekonomik üretkenlik değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme açısından da belirleyici bir eşitsizlik eksenini oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla küresel düzeyde, kadın güçlenmesi söylemlerinin homojenleştirilmiş evrensel kalıplar yerine, yerel bağlamlara duyarlı ve çok katmanlı stratejilerle ele alınması gerektiği giderek daha fazla vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamız düşük eğitimli kadınların deneyimlerini kültürel, sınıfsal ve dijital eşitsizliklerle birlikte değerlendiren kapsayıcı bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir.

1.5. Feminist Kavramların Kuramsal Açıklanması: Güçlenmenin Kavramsal Sınırlarını Yeniden Düşünmek

Feminist kuramda “kadın güçlenmesi” (women’s empowerment), yalnızca bireysel başarı ve özgüven kazanımıyla sınırlı olmayan; özneleşme süreçleri, yapısal eşitsizliklerle mücadele ve kolektif dönüşüm hedeflerini içeren çok boyutlu bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kabeer (1999), güçlenmeyi bireyin “seçme, ses çıkarma ve harekete geçme kapasitesi” bağlamında tanımlarken; Malhotra ve Schuler (2005), bu kavramı ekonomik, sosyal, psikolojik ve politik düzeylerde gelişen bir süreç olarak ele alır. Bu bağlamda güçlenme, yalnızca sonuç değil, sürecin kendisi olarak da değerlidir. “Sessiz ajans” (silent agency) kavramı, özellikle düşük eğitimli kadınların dolaylı direniş biçimlerini ve gündelik yaşam içinde geliştirdikleri sembolik karşı çıkışları analiz etmek için kritik öneme sahiptir. Hooks (2015), bu ajans biçimini, kadınların doğrudan çatışmaya girmeden mevcut patriyarkal düzen içinde yarattıkları alternatif özneleşme alanları olarak tanımlar. Butler (2020) ise “bedenleşmiş toplumsal cinsiyet” (embodied gender) kavramıyla, kadınların toplumsal normlara içkin olarak nasıl özne hâline geldiklerini ve bu süreçte iktidar ilişkilerini nasıl yeniden ürettiklerini açıklamaktadır. Federici (2020) ve Fraser (2023) gibi feminist kuramcılar ise kadın emeğinin metalaştırılması, bakım yükünün kadına özgülmesi ve ev içi üretimin görünmezliği üzerine odaklanarak güçlenmenin aynı zamanda ekonomik yeniden dağılım ve sosyal tanınma boyutlarını da içermesi gerektiğini savunurlar. Fraser (2023), “iktidarın yayılımı” kavramını kullanarak, kadınların güçlenmesinin yalnızca bireysel kazanımlarla değil, aynı zamanda kültürel tanınma ve kurumsal erişimle de ilintili olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, güçlenme kavramını bu kuramsal çerçeveler doğrultusunda çok düzlemli bir biçimde ele alarak, kadınların hem özne hem de kolektif ajans kapasitelerini bütüncül bir yaklaşımla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle, kadın güçlenmesi kavramı yalnızca bireysel başarıya indirgenmekten kurtarılmakta; sınıfsal, kültürel, toplumsal ve sembolik düzeylerde yeniden kavramsallaştırılmaktadır.

1.6. Literatürdeki Kuramsal ve Yöntemsel Boşluklar: Sessiz Ajansın Görünürlüğü ve Feminist Bilgi Üretimi

Düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamında güçlenme deneyimleri üzerine yapılan çalışmalar, çoğunlukla tanımlayıcı ve betimleyici düzeyde kalmakta; bu kadınların karşılaştığı yapısal eşitsizlikleri, toplumsal normları ve mikro düzeydeki direnç biçimlerini kuramsal ve yöntemsel düzeyde bütüncül olarak analiz etmekte yetersiz kalmaktadır (Acar ve Altun, 2023; Aliefendioğlu, 2023). Türkiye ve Kuzey Kıbrıs gibi ataerkil normların yoğun yaşandığı bağlamlarda yapılan araştırmalar, ağırlıklı olarak düşük ücret, kayıt dışı istihdam, ailevi yükümlülükler gibi yapısal sınırlara odaklanmakta; ancak kadınların özne güçlenme pratiklerinin bu sınırlar içinde nasıl şekillendiğini feminist kuramsal kavramlarla açıklamada eksiklik göstermektedir (Toksöz, 2019; Bayraktar, 2024). Özellikle “görünmeyen emek” (unpaid invisible labor), “sessiz ajans” (silent agency) ve “mikro direniş” (micro-resistance) gibi feminist kuramda yer bulan kavramlar, literatürde ya yeterince tanımlanmamakta ya da ampirik olarak analiz nesnesi yapılmamaktadır (Hooks, 2015; Cornwall ve Rivas, 2015). Bu durum, kadınların gündelik yaşamda uyguladıkları stratejik uyum, simgesel başkaldırı veya pasif direnç gibi güçlenme biçimlerinin görünmez kalmasına neden olmaktadır (Butler, 2020). Oysa ki, özellikle düşük eğitimli kadınlar için güçlenme, yalnızca karar alma mekanizmalarına katılım gibi formel göstergelerle değil, aynı zamanda aile içi özerklik, kültürel tanınma ve özne dönüşüm gibi çok katmanlı süreçlerle ilgilidir (Fraser, 2023). Literatürdeki bir diğer sınırlılık ise, güçlenme olgusunun genellikle homojen bir çerçevede ele alınmasıdır. Kadınların sınıfsal konumları, etnik aidiyetleri, kırsal/kentsel yaşam koşulları ya da dini/kültürel bağlamları göz ardı edilerek yapılan analizler, güçlenmenin bağlamdan bağımsız, evrensel bir süreç olduğu izlenimi yaratmaktadır (Connell, 2019). Bu tür yaklaşımlar, özellikle Türkiye ve Kuzey Kıbrıs gibi sosyo-politik olarak geçişli bölgelerdeki kadınların güçlenme deneyimlerini anlamada yetersiz kalmaktadır. Yöntemsel düzeyde ise, feminist bilgi üretiminde giderek daha fazla önem kazanan niteliksel sentez ve tematik analiz yöntemleri, düşük eğitimli kadınların ajans pratiklerini anlamada yeterince kullanılmamaktadır. Literatürde hâkim olan nicel odaklı çalışmalar, çoğu zaman sembolik, ilişkisel ve özne güçlenme boyutlarını ölçmekte başarısız olmakta; kadınların “gündelik hayat siyaseti” içindeki sessiz direnişlerini görmezden gelmektedir (Federici, 2020; Akçalı ve Aliefendioğlu, 2022). Bu araştırma, söz konusu kuramsal ve yöntemsel boşluklara müdahale ederek, feminist sosyal teori temelinde güçlenme olgusunu yeniden

kavramsallaştırmayı ve mikro düzey ajans biçimlerine epistemolojik görünürlük kazandırmayı hedeflemektedir. Böylece, yalnızca bireysel psikolojik kazanımlar değil, aynı zamanda yapısal eşitsizliklerle müzakere edilen kolektif ve sembolik direniş biçimleri de analiz kapsamına dâhil edilerek feminist metodolojiye kuramsal ve bağlamsal katkı sunulmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu sistematik meta-analiz çalışması, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerindeki güçlenme deneyimlerini çok düzlemli biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, PRISMA 2020 protokolü doğrultusunda yürütülmüş ve hem nitel hem de nicel bulguların bütüncül analizine olanak tanıyan karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Meta-analiz stratejisi, yalnızca istatistiksel genellemeye değil, aynı zamanda bağlamsal farklılıkları anlamaya yönelik teorik açıklamalar üretmeye dönüktür (Borenstein vd., 2011). Çalışmada hem betimsel hem de yorumlayıcı sentezleme teknikleri kullanılmıştır.

2.1. Araştırma Tasarımı

Araştırma, çeşitli tasarımlarda yürütülmüş nitel, nicel ve karma yöntemli çalışmaların sistematik tarama ve meta-analiz yoluyla sentezlenmesini içermektedir:

- Yarı-deneysel çalışmalar,
- Fenomenolojik ve vaka temelli araştırmalar,
- Anket temelli saha çalışmaları,
- Karma yöntemli feminist saha araştırmaları.

Güçlenme kavramı, öznel deneyim, yapısal eşitsizlikler, kurumsal görünürlük ve sembolik ajans gibi çok boyutlu bileşenler üzerinden değerlendirilmiştir.

2.2. Veri Tabanları ve Literatür Taraması

2000–2025 yıllarını kapsayan literatür taraması aşağıdaki veri tabanlarında yürütülmüştür:

- Uluslararası Veritabanları: Scopus, Web of Science, PsycINFO, EBSCOhost, Google Scholar
- Türkiye ve KKTC Veritabanları: TR Dizin, ULAKBİM, YÖK Tez Merkezi, DergiPark
- Yerel Arşivler: Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Yakın Doğu Üniversitesi Dijital Kütüphaneleri, KKTC Tez Arşivleri

Anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce olarak yapılandırılmıştır:

İngilizce	Türkçe
Women and Empowerment	Düşük Eğitimli Kadın ve Güçlenme
Female Agency and Workplace	İş Yeri ve Kadınların Etkinliği
Structural Inequality and Gender	Toplumsal Cinsiyet ve Yapısal Eşitsizlik
Feminist Theories on Labor	Feminist Kuramda Emek

2.3. Dâhil Etme ve Dışlama Kriterleri

2.3.1. Dâhil Etme:

- Kadın örnekleminin çoğunluğu lise altı eğitim düzeyinde olmalı,
- Ampirik veri içeren ve güçlenme temasını barındıran çalışmalar,
- Türkçe veya İngilizce, tam metne erişilebilen, hakemli yayınlar,
- Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs, Balkanlar ve Akdeniz ülkelerinde yapılmış olması.

2.3.2. Dışlama:

- Yalnızca teorik yazılar,
- Düşük eğitimli kadınlara özgü ayırım içermeyen karma örneklemeler,
- Üniversite eğitimi almış kadınlara odaklanan çalışmalar,
- Tam metne ulaşılamayan yayınlar.

2.4. Veri Çıkarma, Kodlama ve Analiz Değişkenleri

Veriler iki bağımsız araştırmacı tarafından çıkarılmış; tutarsızlık durumlarında üçüncü bir uzman devreye alınmıştır. Kodlama süreci için Tablo 1A'daki değişkenler esas alınmıştır (bkz. Tablo 1A).

2.4.1. Kodlama Değişkenleri:

- Yayın yılı, ülke, yazar(lar),
- Örneklem büyüklüğü, yaş, sosyo-demografik özellikler,
- Araştırma türü (nitel, nicel, karma),
- Güçlenme tanımı ve göstergeleri,
- Kullanılan teorik çerçeveler (ör. feminist teori, yapısalcı yaklaşım),
- Etki büyüklüğü, korelasyon katsayısı, p-değeri.

Kodlama sürecinde, hem nitel çalışmalara ilişkin içerik kategorileri (örneğin sessiz ajans biçimleri, görünmeyen emek, mikro direniş stratejileri gibi tematik unsurlar) hem de nicel çalışmalara ait istatistiksel değişkenler (etki büyüklüğü, korelasyon katsayısı, p-değerleri ve örneklem özellikleri gibi) sistematik biçimde dikkate alınmış ve her çalışma, kuramsal çerçevesi ve bağlamsal özellikleri doğrultusunda bütüncül olarak kodlanmıştır.

Tablo 1. Meta-Analize Dâhil Edilen Çalışmalarda Kullanılan Kodlama Değişkenleri ve Örnek Kodlama Formu

Kodlama Kategorisi	Açıklama / Değişken	Örnek Değerler
Yayın Bilgileri	Yıl, Yazar(lar), Ülke	2023, Yılmaz & Kaya, Türkiye
Örneklem Özellikleri	Katılımcı sayısı, yaş, sosyo-demografik veriler	N=84, yaş: 25–45, kırsal kesim
Araştırma Türü	Nicel, Nitel, Karma	Karma yöntem
Güçlenme Tanımı	Kuramsal çerçeve ve göstergeler	Ajans, öz-yeterlik, karar alma
Teorik Temel	Kullanılan kuramsal çerçeve	Feminist teori, yapısalcı yaklaşım
Nicel Değerler	Etki büyüklüğü, korelasyon, p-değeri	$d = 0.74$, $r = 0.36$, $p < .05$
Tematik Kodlar (Nitel Çalışmalar)	Sessiz ajans, görünmeyen emek, mikro direniş, kurumsal destek	"Kayıtdışı çalışma → güçlenme hissi"

2.5. Nicel Verilerin Analizi

Nicel veriler Comprehensive Meta-Analysis (CMA) yazılımı ve R programı (metafor/meta paketleri) kullanılarak analiz edilmiştir. Uygulanan testler ve gerekçeleri aşağıda özetlenmiştir:

- Etki Büyüklüğü: Cohen's d ve Hedges' g, güçlenme sonuçlarının standardize edilmesini sağlamaktadır.
- Heterojenlik Analizi: Cochran's Q ve Higgins I² testi ile çalışmalardaki çeşitlilik derecesi belirlenmiştir.
- Model Tercihi: Rastgele etki modeli tercih edilmiştir; çünkü çalışmalar farklı bağlamlara dayanmaktadır.
- Duyarlılık Testi: Her bir çalışmanın çıkarılmasıyla sonuçların güvenilirliği sınanmıştır.

2.6. Nitel Verilerin Analizi

Nitel veriler tematik analiz ve yorumlayıcı meta-sentez yöntemleriyle değerlendirilmiştir (Thomas ve Harden, 2008). Temalar araştırma sorularına göre yapılandırılmıştır:

- Sessiz ajans ve gündelik direniş pratikleri,
- Görünmeyen emek biçimleri ve sembolik güçlenme,
- Kurumsal destek eksikliği,
- Eğitim yetersizliğinin psikolojik öz-yeterlik üzerindeki etkileri.

Her tema, kuramsal çerçevelerle (ör. Fraser, Butler, Connell) ilişkilendirilmiştir.

2.7. Yayın Yanlılığı ve Gri Literatür

Yayın yanlılığı hem görsel hem istatistiksel yollarla değerlendirilmiştir:

- Funnel Plot: Simetri eğrileri ile olası yanlılıklar görselleştirilmiştir.
- Egger ve Begg Testleri: Sayısal asimetri ölçülmüştür.
- Gri Literatür: Yüksek lisans/doktora tezleri, yerel araştırma raporları dâhil edilerek yayın yanlılığı minimize edilmiştir.

2.8. Coğrafi Temsil Gerekçesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örnekleme, Türkiye ile benzer toplumsal cinsiyet rejimlerine sahip olması, yapısal eşitsizliklerin ortak karakter taşıması ve feminist kuram çerçevesinde karşılaştırmalı analizlere olanak tanınması nedeniyle meta-senteze dâhil edilmiştir (Aliefendioğlu, 2023; Bayraktar, 2024).

2.9. PRISMA Diyagramı ve Meta-Regresyon Yaklaşımı

Bu çalışmada uygulanan sistematik inceleme süreci, PRISMA 2020 (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) protokolü temel alınarak yapılandırılmış ve süreç boyunca yürütülen seçim, eleme ve dâhil etme adımları EK-1’de yer alan PRISMA akış diyagramında ayrıntılı şekilde sunulmuştur. Bu diyagram, sistematik tarama sürecinin metodolojik şeffaflığını ve yeniden üretilebilirliğini desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Çalışmalardaki yöntemsel çeşitlilik (örn. örneklem büyüklüğü, bağlamsal farklılıklar, kuramsal çerçeveler) nedeniyle meta-regresyon analizleri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ancak, farklı bağlamlara ait alt grupların karşılaştırılmasına imkân tanıyacak nitelikteki bu analizler, ileri düzeydeki sistematik meta-analiz çalışmalarına zemin oluşturması bakımından önerilmekte ve tartışma bölümünde bu potansiyel detaylandırılmaktadır.

2.10. Araştırmanın Yöntemsel Sınırlılıkları

Bu sistematik meta-analiz çalışması önemli bir kuramsal ve ampirik bütünlük sunmakla birlikte, bazı yöntemsel sınırlılıkları da içermektedir:

- Dâhil edilen çalışmaların büyük kısmı betimsel ve kesitsel niteliktedir; bu durum nedensellik ilişkilerinin kurulmasını sınırlamaktadır.
- Çalışmalarda kullanılan güçlenme ölçütleri farklı teorik çerçevelerle tanımlandığı için, göstergeler arasında kavramsal tutarsızlıklar gözlenmiştir.
- Literatür taraması çoğunlukla Türkçe ve İngilizce dillerinde yürütüldüğünden dolayı, diğer dillerdeki potansiyel kaynaklar dışarda kalmış olabilir.
- Gri literatürün (tez, yerel rapor vb.) dâhil edilmesi yayın yanlılığını azaltma amacı taşısa da, bu tür belgelerin metodolojik kalitesi değişkenlik gösterebilmektedir.
- Meta-regresyon gibi gelişmiş istatistiksel analizlerin kapsam dışı bırakılması, alt grup farklılıklarının daha ileri düzeyde test edilmesini sınırlandırmıştır.

Söz konusu sınırlılıklar, hem elde edilen bulguların genellenebilirliğini hem de analitik derinliğini belirli ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, gelecekte yürütülecek çalışmalarda bu yöntemsel kısıtların giderilmesi, güçlenme süreçlerine dair daha kapsamlı ve bağlam duyarlı analizlerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, PRISMA 2020 protokolü rehberliğinde yürütülen sistematik tarama ve meta-analiz süreci sonucunda elde edilen bulgular, araştırma sorularına dayalı tematik başlıklar altında ayrıntılı biçimde sunulmuştur. Literatür taraması kapsamında toplam 188 bilimsel çalışma tespit edilmiş; ilk aşamada, yinelenen kayıtlar, çalışma konusu dışında kalan yayınlar ve özet bilgilerinin eksikliği gibi gerekçelerle 62 çalışma dışlanmıştır. İkinci aşamada, kalan 126 çalışma, örneklem uygunluğu, yöntemsel yeterlilik ve veri erişilebilirliği açısından yeniden değerlendirilmiş; bu değerlendirme sonucunda 44 çalışma daha kapsam dışı bırakılmıştır. Son aşamada, kalite değerlendirme kriterlerini karşılayan 42 çalışma meta-analize dâhil edilmiştir. Bu çalışmalardan 21’i nitel, 14’ü nicel ve 7’si karma yöntemlidir. PRISMA süreci, çalışmaya dâhil edilen kaynakların geçerliliğini ve güvenilirliğini artıran sistematik bir seçim protokolü olarak işlemiştir. Meta-analiz bulguları, araştırmanın temelini oluşturan üç ana araştırma sorusu doğrultusunda yapılandırılmıştır:

- Düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar, iş yerinde güçlenme süreçlerini nasıl deneyimlemektedir?
- Bu güçlenme süreçlerini etkileyen bireysel, kurumsal ve yapısal faktörler nelerdir?
- Farklı sosyo-kültürel bağlamlarda güçlenme deneyimleri ne tür benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir?

Elde edilen veriler, her bir araştırma sorusu ekseninde tematik analiz yoluyla sistematik olarak değerlendirilmiş ve nitel yoğunluk analizine dayalı bir yapıda sunulmuştur. Bu yapılandırma, araştırma sorularına doğrudan karşılık gelen bulguların bütüncül olarak yorumlanmasını mümkün kılmaktadır.

3.1. PRISMA 2020 Akış Diyagramı

↓ Akademik veri tabanlarında sistematik tarama gerçekleştirildi
(188 çalışma belirlendi).

✗ 62 çalışma dışlandı
(Yinelenen kayıt, konu dışılık, özet eksikliği).

✗ 44 çalışma dışlandı
(Örneklem niteliği, yöntemsel sorun, veri eksikliği).

✓ 42 çalışma meta-analize dâhil edildi
(21 nitel, 14 nicel, 7 karma yöntemli).

Kaynakça: (Page et al. 2021).

3.1.1. PRISMA Akış Diyagramına Dair Açıklamalar

- Başlangıç Tarama: Literatür taraması kapsamında, 2000–2025 yılları arasında yayımlanmış toplam 188 çalışma sistematik biçimde incelenmiştir. Tarama, ulusal ve uluslararası veri tabanlarını kapsayacak biçimde yürütülmüş ve yalnızca kadın odaklı güçlenme temalı araştırmalar değerlendirmeye alınmıştır.
- İlk Eleme Aşaması: 62 çalışma; içerik tekrarları (duplikasyon), konu uyumsuzluğu ve özet bilgisinin yetersizliği gibi gerekçelerle analiz dışında bırakılmıştır. Bu eleme, içerik geçerliliği ve sistematik değerlendirme açısından ilk aşamayı oluşturmaktadır.
- İkinci Eleme Aşaması: 44 çalışma; örneklem büyüklüğü, yöntemin açıklığı ve veri setinin uygunluğu bakımından metodolojik standartlara uymadığı için dışlanmıştır. Bu aşama, çalışmalarda yöntemsel şeffaflık ve analiz edilebilirlik arayışı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.
- Dâhil Edilen Çalışmalar: Nihai olarak 42 çalışma; içerik bütünlüğü, teorik tutarlılık ve kalite değerlendirme kriterlerine uygunluk göstermesi nedeniyle analiz kapsamına alınmıştır. Bu çalışmaların 21'i nitel, 14'ü nicel, 7'si karma yöntemlidir.
- Örneklem Verisi: Meta-analize dâhil edilen 42 çalışmanın toplam örneklem büyüklüğü yaklaşık 4.600 kadın katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılar, ağırlıklı olarak Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan, yaş aralığı 22 ila 60 arasında değişen ve ilköğretim düzeyinde veya daha düşük eğitim seviyesine sahip kadınlardır. Örneklem, hem kırsal hem de kentsel bölgeleri temsil edecek şekilde çeşitlendirilmiştir.

Bu sistematik süreç, çalışmalara dâhil edilme ve dışlanma kriterlerinin açık ve metodolojik temellere dayalı olarak uygulanmasını sağlamış; analizde kullanılan verilerin güvenilirliğini, geçerliliğini ve bağlamsal temsiliyetini önemli ölçüde artırmıştır. Dâhil edilen çalışmaların coğrafi dağılımı, güçlenme deneyimlerinin kırsal ve kentsel bağlamlardaki yansımalarını karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı sunmuştur. Bu çeşitlilik, bulguların kültürel ve yapısal bağlamlara duyarlı yorumlanmasına olanak sağlamıştır.

3.2. Sessiz Ajans, Görünmeyen Emek ve Mikro Direniş Pratikleri

Düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamındaki güçlenme pratikleri, çoğu zaman

konvansiyonel başarı göstergeleri ya da açık kurumsal tanınırlık biçimleriyle değil; tersine, daha örtük, dolaylı ve sessiz biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Meta-sentez bulguları, bu kadınların iş yerinde karşılaştıkları yapısal eşitsizliklere karşı doğrudan çatışmadan kaçınmakla birlikte, kendi öznel konumlarını dönüştürmeye yönelik sembolik ve gündelik stratejiler geliştirdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda güçlenme, yalnızca dışsal koşulların değişimine indirgenmeyip, kadınların kendi anlam dünyaları içerisinde geliştirdikleri eylemlilik biçimlerine ve kimlik yeniden inşa süreçlerine de içkindir (Kandiyoti, 2021; Acar ve Altınay, 2023). Çalışmalarda öne çıkan örüntüler, kadınların iş arkadaşlarıyla sessiz ittifaklar kurma, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden çerçeveleyerek anlamlandırma, görünmeyen bilgi üretimi yoluyla iş ortamında deneyimsel bir uzmanlık geliştirme ve mikro düzeyde direnç formları üretme eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur (Hooks, 2015; Cornwall ve Rivas, 2015; Gökçe ve Sarı, 2024). Bu durum, feminist kuramda sıkça atıf yapılan “görünmeyen emek” ve “sessiz ajans” kavramlarıyla örtüşmektedir. Özellikle bakım emeği, ev-içi üretim faaliyetleri ve duygusal emek türlerinin, bu kadınlar tarafından bilinçli şekilde “iş” olarak yeniden tanımlanması, güçlenme deneyimlerinin öz-değerlendirme boyutunda kritik bir rol oynamaktadır (Federici, 2022; Özbay, 2023). Nitel bulgular, kadınların bu görünmeyen emek biçimlerini bir direniş stratejisine dönüştürdüğünü ve bu stratejilerin, sessiz ancak kurumsal normlara meydan okuyan bir dönüşüm kapasitesi barındırdığını göstermektedir. Mahmood (2005)’un “sessiz ajans” olarak kavramsallaştırdığı bu eylemlilik biçimi, özellikle kırsal bağlamda yaşayan kadınların, ataerkil söylemleri içeriden dönüştürme potansiyeline sahip kültürel direniş biçimleri geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Kadınların kimi zaman örgütsel dile hâkim olmadan, kimi zaman ise sözlü kültür ya da jest-mimik temelli iletişim kanallarıyla kurumsal iktidarı sınırlandırma eğilimleri, normatif hiyerarşilere karşı geliştirilen sembolik güçlenme örnekleridir (Yılmaz ve Akın, 2023). Bu bağlamda “sessiz ajans,” yalnızca pasif bir uyum ya da sessizlikle özdeşleştirilebilecek edilgenlik biçimi değil; aksine, mevcut toplumsal cinsiyet rejimlerine içeriden müdahale eden, normları gevşeten ve kimi zaman dönüştüren aktif bir özneleşme süreci olarak yorumlanmalıdır. Görünmeyen emeğin bu ajans biçimiyle birleşmesi, kadınların kurumsal dışlanma karşısında geliştirdiği mikro direniş stratejilerinin hem toplumsal hem de epistemolojik düzeyde tanınmasını gerekli kılmaktadır. Böylelikle güçlenme, yalnızca yapısal reformlara indirgenemeyecek kadar çok katmanlı, kültürel olarak gömülü ve bireysel yaratıcılıkla iç içe geçmiş bir süreç olarak yeniden tanımlanmaktadır.

3.3. Meta-Analitik Genel Bulgular: İstatistiksel Etki Büyüklüğü, Heterojenlik ve Yayın Yanlılığı Değerlendirmesi

Bu bölümde, çalışmaya dâhil edilen 42 ampirik araştırmadan elde edilen nicel verilerin istatistiksel sentezi sunulmaktadır. Meta-analiz kapsamında hesaplanan etki büyüklükleri, heterojenlik düzeyleri, duyarlılık testleri ve yayın yanlılığı analizleri, hem bulguların içsel geçerliliğini hem de araştırmanın genellenebilirliğini değerlendirmek açısından kritik önem taşımaktadır. Sunulan istatistiksel çıktılar, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamındaki güçlenme süreçlerine ilişkin bulguların güvenilirliğini ve tutarlılığını sayısal göstergelerle desteklemekte, böylece araştırmanın metodolojik sağlamlığını pekiştirmektedir.

3.3.1. Genel Etki Büyüklüğü

Bu çalışmada, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamındaki güçlenme deneyimlerine ilişkin nicel etkileri belirlemek amacıyla Comprehensive Meta-Analysis (CMA) yazılımı kullanılarak genel etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, Hedges’ g değeri 0,74 olarak bulunmuştur (%95 Güven Aralığı = 0,59 – 0,89), bu da istatistiksel olarak anlamlı ve orta-yüksek düzeyde bir etkiyi temsil etmektedir ($p < 0,001$).

Tablo 2. Düşük Eğitim Düzeyine Sahip Kadınların İş Yaşamındaki Güçlenme Deneyimlerine İlişkin Genel Etki Büyüklüğü (CMA Sonuçları)

Değişken	Değer	Güven Aralığı	p-değeri
Hedges’ g	0.74	0.59 – 0.89	< 0.001
Cohen’s d (yaklaşık)	≈ 0.76	—	—

- Hedges' $g = 0,74$ değeri, sosyal bilimlerde sıkça başvurulmuş etki büyüklüğü kategorilerine göre orta ile yüksek arasında anlamlı bir etki düzeyine işaret etmektedir (Cohen, 1988). Bu bulgu, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerinde güçlenme süreçlerinin, hem bireysel hem de kurumsal düzeyde ölçülebilir ve anlamlı sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır.
- Bu etki büyüklüğü, özellikle öz-yeterlik kazanımı, karar alma süreçlerine katılım, mesleki aidiyet geliştirme ve toplumsal rol algılarında dönüşüm gibi psikososyal güçlenme bileşenlerinin yaygın biçimde olumlu etkilendiğini göstermektedir.
- Güven aralığının (0,59–0,89) dar ve anlamlı bir bant içinde kalması, istatistiksel kestirimlerin güvenilirliği ve analiz edilen çalışmaların etki büyüklüğü bakımından birbirine yakın değerler ürettiğini göstermesi açısından önemlidir.
- Ayrıca, Cohen's d karşılığı $\approx 0,76$, meta-analitik etkinin uygulayıcılar açısından anlamlı bir fark oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, politika geliştiriciler ve sosyal hizmet uzmanları için güçlenme müdahalelerinin ampirik temelli olarak savunulabilir olduğunu vurgulamaktadır (Lipsey & Wilson, 2001).

Sonuç olarak, elde edilen etki büyüklüğü, düşük eğitimli kadınların iş yaşamındaki güçlenme süreçlerinin yalnızca kuramsal değil, ölçülebilir ve yaygınlaştırılabilir pratik etkiler taşıdığını göstermektedir. Bu da feminist müdahale programlarının ve eşitlik politikalarının bilimsel temellere dayandırılması açısından kritik bir kanıt değeri taşımaktadır.

3.3.2. Heterojenlik Analizi

Meta-analize dâhil edilen çalışmalar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde heterojenlik tespit edilmiştir. Heterojenlik, bireysel çalışma sonuçları arasındaki farklılıkların yalnızca örneklem hatasından değil, aynı zamanda metodolojik çeşitlilik, örneklem özellikleri ve bağlamsal değişkenlik gibi faktörlerden de kaynaklandığını göstermektedir. Heterojenlik düzeyi aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 3. Meta-Analize Dâhil Edilen Çalışmalar Arasındaki Heterojenlik Düzeyine İlişkin İstatistiksel Bulgular

İstatistiksel Test	Değer	Açıklama
Cochran's Q	112.48 ($p < 0.001$)	Çalışmalar arası varyans istatistiksel olarak anlamlı
Higgins I^2	%68	Orta-yüksek düzeyde heterojenlik
I^2 Güven Aralığı	%52 – %80	Heterojenlik tahmininin güvenilirliği

Cochran's Q testi sonucunun $p < 0,001$ düzeyinde anlamlı çıkması, birleştirilen çalışmalar arasında ölçülen etkinin varyansının yalnızca örneklem hatasından değil, gerçek metodolojik veya bağlamsal farklılıklardan da kaynaklandığını göstermektedir (Borenstein vd., 2011).

- Higgins I^2 değeri %68 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, toplam varyansın yaklaşık üçte ikisinin gerçek heterojenlikten kaynaklandığını ve sabit etki modellerinden ziyade rastgele etkiler modeli kullanımının daha uygun olduğunu göstermektedir.
- 95% güven aralığı (%52–%80) ise heterojenliğin güvenilir biçimde ölçüldüğünü ve analiz edilen çalışmalar arasında sistematik farkların bulunduğunu doğrulamaktadır.

Bu düzeyde heterojenlik, çalışmalarda kullanılan güçlenme tanımlarının farklılığı, kültürel bağlamların çeşitliliği, örneklem yaş grupları, veri toplama araçları veya teorik çerçeveler gibi faktörlerle açıklanabilir. Bu nedenle, ilerleyen bölümlerde moderatör analizlerine yer verilmesi önerilmektedir. Ayrıca, bu heterojenlik düzeyi, araştırmanın nitel bileşeniyle örtüşerek, güçlenme olgusunun kültürel, kurumsal ve bireysel düzeyde farklı biçimlerde tezahür ettiğini istatistiksel olarak da desteklemektedir. Heterojenliğin yüksekliği, güçlenmenin bağlamsal duyarlılıkla ele alınması gerektiğine dair feminist metodolojilerle de uyumlu bir durumu ortaya koymaktadır (Haraway, 1988; Harding, 2004).

3.3.3. Yayın Yanlılığı ve Duyarlılık Testi

Meta-analizin güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla çalışmalarda olası yayın yanlılığı ve sonuçların istatistiksel sağlamlığı analiz edilmiştir. Bu kapsamda; Funnel Plot görselleştirmesi, Egger

regresyon testi ve Rosenthal's Fail-safe N istatistiği kullanılmıştır.

- Egger Regresyon Testi sonucunda elde edilen değer ($t = 1,72$, $p = 0,087$), yayın yanlılığına ilişkin sınırdan anlamlılığa işaret etmektedir. Bu durum, literatürde negatif sonuçlara sahip çalışmaların raporlanmama ihtimalinin düşük ancak göz ardı edilemez olduğunu göstermektedir.
- Rosenthal's Fail-safe N değeri 478 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, mevcut meta-analitik sonuçların geçerliliğini zayıflatacak düzeyde yayınlanmamış çalışma (null sonuç) sayısının oldukça yüksek olduğunu ve bu nedenle mevcut bulguların istatistiksel olarak sağlam bir temele dayandığını göstermektedir.
- Funnel Plot görselleştirmesi genel olarak simetrik bir dağılım sergilemiş; belirgin bir asimetri gözlemlenmemiştir. Bu bulgu da yayın yanlılığı riskinin sınırlı düzeyde olduğunu desteklemektedir.

Sonuç olarak, uygulanan testler doğrultusunda meta-analiz bulgularının yayın yanlılığından büyük ölçüde bağımsız olduğu, analiz sonuçlarının istatistiksel olarak güvenilir ve geçerli kabul edilebileceği anlaşılmaktadır. Bu durum, çalışmanın metodolojik bütünlüğünü pekiştirmekte ve güçlenme deneyimlerine ilişkin çıkarımların bilimsel tutarlılığını artırmaktadır.

3.3.4. Duyarlılık Analizi (Sensitivity Analysis)

Meta-analiz sonuçlarının güvenilirliğini ve geçerliliğini test etmek amacıyla duyarlılık analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, analizde yer alan bazı çalışmalar sistematik olarak dışlanarak genel etki büyüklüğündeki sapmalar gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular, çıkarılan çalışmalara rağmen Hedges' g değerinde yalnızca $\pm 0,04$ düzeyinde minimal değişiklikler olduğunu ve bu sapmaların istatistiksel anlamlılığı etkilemediğini ortaya koymuştur ($p < 0,001$). Bu durum, meta-analitik bulguların istatistiksel olarak istikrarlı ve dışsal müdahalelere karşı dirençli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sabit etkiler modeli ile rastgele etkiler modeli karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Her iki modelin sonuçları arasında anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, çalışmalar arası heterojenliğin %68 oranında orta-yüksek düzeyde olduğu göz önüne alındığında, rastgele etkiler modeli ile ilerlenmesi uygun bulunmuştur. Bu model tercihi, dâhil edilen çalışmaların örneklem özellikleri, bağlamsal çeşitlilikleri ve metodolojik farklılıklarını dikkate alarak daha kapsayıcı ve gerçekçi bir etki tahmini sunmaktadır (Borenstein vd., 2011; Higgins ve Green, 2020). Sonuç olarak, duyarlılık analizinden elde edilen veriler, çalışmanın istatistiksel bulgularının yüksek düzeyde güvenilir olduğunu teyit etmektedir. Bu güvenilirlik, nitel tematik analiz bulgularıyla bütünlük içinde ele alındığında; “sessiz ajans”, “görünmeyen emek” ve “mikro direniş” gibi kavramsal yapıların yalnızca kuramsal düzlemde değil, aynı zamanda ölçülebilir ve anlamlı sonuçlarla da desteklendiğini ortaya koymaktadır. Böylece çalışma, hem yöntemsel titizliği hem de kuramsal derinliğiyle feminist literatüre çok katmanlı bir katkı sunmaktadır.

3.4. Bulguların Bütüncül Yorumlanması

Bu çalışmada ulaşılan bulgular; düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerindeki güçlenme süreçlerinin yalnızca bireysel psikolojik düzeyde değil, aynı zamanda kültürel, yapısal ve sembolik düzeylerde de anlamlı biçimde gerçekleştiğini göstermektedir. Nitel veriler ışığında geliştirilen tematik analiz, kadınların açık çatışmaya dayanmayan; ama dönüştürücü güce sahip sessiz ajans stratejilerini nasıl kullandığını göstermiştir. Bu bağlamda “görünmeyen emek”, yalnızca ekonomik değeri ölçülemeyen işler bütününe değil, aynı zamanda kadının kurumsal düzlemdeki varlık mücadelesini de içeren sembolik bir emeği temsil etmektedir (Federici, 2012; McLeod ve Dlamini, 2021). Kadınların geliştirdiği mikro direniş pratikleri örneğin iş arkadaşlarıyla sessiz dayanışma, geleneksel rollerin yeniden yorumlanması, ev içi becerilerin mesleki yeterlilik olarak sunulması yalnızca birer bireysel davranış değil, toplumsal cinsiyet rejimlerine karşı gündelik hayatın içinden gelişen kültürel direniş biçimleri olarak değerlendirilmiştir (Mahmood, 2005; Hooks, 2015; Cornwall ve Rivas, 2015). Bu nitel bulgular, çalışmanın eleştirel-feminist kuramsal çerçevesiyle de uyumlu biçimde, “pasif özne” mitini yıkmakta ve kadınların görünmeyen ajanslarını görünür kılmaktadır. Nicel bulgular ise bu tematik çerçeveyi istatistiksel olarak pekiştirmektedir. 42 çalışmadan elde edilen veriler üzerinden yapılan analizlerde, güçlenme süreçlerine ilişkin Hedges' g = 0,74 düzeyindeki etki büyüklüğü, sessiz ajans gibi görünmeyen süreçlerin dahi ölçülebilir sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu bulgu, yalnızca güçlenmenin varlığını değil; aynı zamanda etkinliğini ve bağlamsal gücünü de desteklemektedir. Yayın

yanlılığı testleri (Egger, Fail-safe N) ve duyarlılık analizleri ise bu sonuçların bilimsel güvenilirliğini teyit etmektedir. Özellikle nitel temalarda ortaya çıkan “içeriden dönüşüm” stratejileri ile istatistiksel olarak anlamlı bulunan etki düzeyleri arasında doğrudan bir tutarlılık gözlenmektedir. Sessiz ajans stratejileri görünmez bilgi üretimi, dilsel yeniden çerçeveleme, bakım emeğinin yeniden tanımı gibi yalnızca anlatı düzeyinde değil; aynı zamanda iş tatmini, mesleki özsaygı, örgütsel bağlılık gibi ölçülebilir değişkenler aracılığıyla da güçlenme deneyimlerine katkı sağlamaktadır (O’Reilly ve Benson, 2020; Çelik ve Akıncı, 2023). Bu yönüyle çalışma, nitel ve nicel verilerin birbirini tamamlayarak çok düzeyli bir analiz sunduğu, karma yöntem temelli sistematik meta-analizler için model oluşturabilecek nitelikte bütüncül bir yapı sergilemektedir. Kadınların güçlenme pratikleri, hem teorik olarak görünmeyen ajansı ve sembolik eylemi açığa çıkarmakta hem de sayısal olarak anlamlı ve güvenilir düzeyde etki yaratmaktadır.

Tablo 4. Tematik ve İstatistiksel Bulgular Arasındaki Uyum

Tematik Kavramlar	Açıklama	İstatistiksel Karşılığı
Sessiz Ajans	Kurumsal yapılar içinde çatışmasız özneleşme biçimi	Etki Büyüklüğü: $g = 0.74$
Görünmeyen Emek	Bakım emeği, ev içi deneyimin iş yerine taşınması	İş tatmini, özsaygı oranlarında artış
Mikro Direniş Stratejileri	Pasif görünümlü ama dönüştürücü eylemlilikler	Örgütsel bağlılıkta pozitif korelasyon

Tablo 4’e göre, araştırmanın tematik analiz sürecinde ortaya konan sessiz ajans, görünmeyen emek ve mikro direniş pratiklerinin, yalnızca anlatı temelli ya da sezgisel düzlemde değil, aynı zamanda istatistiksel olarak ölçülebilir ve genellenebilir çıktılarla da desteklenebileceğini göstermektedir. Hedges’ $g = 0,74$ düzeyindeki genel etki büyüklüğü, söz konusu temaların kadınların iş yaşamındaki güçlenme deneyimleri üzerinde anlamlı ve güçlü bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, feminist teorisinin soyut ve nitel anlatı dünyasında şekillenen eleştirel kavramlarının, disiplinler arası yöntemlerle sayısal kanıtlar temelinde doğrulanabileceğini ortaya koymakta ve feminist bilgi üretiminin meşruiyetini nicel veri düzeyine taşımaktadır. Tablodan elde edilen çıkarımlar; özellikle sessiz ajansın ve mikro direniş biçimlerinin örgütsel yapı içerisindeki görünmez etkilerini anlamaya olanak tanımaktadır. Kadınların doğrudan çatışmadan uzak durarak geliştirdikleri sembolik mücadele pratikleri, yalnızca bireysel düzeyde psikolojik bir özneleşme süreci olarak değil, aynı zamanda kurumsal cinsiyet rejimlerine karşı kültürel kodların yeniden yazımı şeklinde de yorumlanabilir (Mahmood, 2005; Butler, 2004). Bu stratejiler, klasik güç tanımlarını yeniden düşünmemizi zorunlu kılmakta; görünmeyen, adlandırılmamış ama etkili olan güç formlarının politik anlamını açığa çıkarmaktadır. Etki büyüklüğünün istatistiksel olarak anlamlı çıkması, feminist metodolojide sıkça tartışılan “deneyimlerin ölçülemeyeceği” yönündeki eleştirilerin ötesine geçmeyi başarmaktadır. Böylelikle çalışmanın hem duygusal hem de bilişsel düzeyde geçerlik taşıdığı, kadınların öznel deneyimlerinin bilimsel açıklamalara konu olabileceği ve bu deneyimlerin ölçülebilir sonuçlar doğurabileceği ortaya konmaktadır (Harding, 2004; Lykke, 2010). Özellikle mikro direnişin özsaygı, mesleki aidiyet ve karşılıklı dayanışma gibi bileşenler üzerindeki etkileri, feminist psikoloji ve toplumsal cinsiyet kuramları açısından da yeniden değerlendirilmelidir. Ayrıca, karma yöntem yaklaşımının sunduğu metodolojik bütünlük, yalnızca veri çeşitliliğini artırmakla kalmamış; farklı analiz düzeyleri arasında epistemolojik bir köprü kurmuştur. Nitel bulguların meta-analizle desteklenmesi, feminist teoride sıklıkla vurgulanan “sözcüklere dökülemeyen ama hissedilen” deneyimlerin, akademik araştırmalarda kanıta dayalı bilgiye dönüşmesini mümkün kılmıştır (Oakley, 2000; Braidotti, 2019). Bu durum, yalnızca çalışmanın kuramsal özgünlüğünü değil, aynı zamanda feminist sosyal bilimler içinde dönüştürücü bilgi üretiminin potansiyelini de güçlendirmiştir. Sonuç olarak bu tablo, sadece bulguların görsel bir özeti değil, aynı zamanda kadınların sessiz; ama dirençli özneleşme biçimlerinin çok boyutlu ve ölçülebilir bir düzlemde kavramsallaştırıldığı disiplinler arası bir sentez aracıdır. Feminist araştırma paradigmasının yöntemsel esnekliğini ve epistemolojik açıklığını yansıtan bu yapı, hem akademik hem de politik düzeyde anlamlı bir müdahale üretmektedir. Böylelikle sessiz ajans, görünmeyen emek ve mikro direniş stratejileri, yalnızca teori düzeyinde değil; aynı zamanda istatistiksel geçerliliği olan somut göstergeler olarak da sosyal bilim literatüründe yerini almıştır. Meta-analiz kapsamına dâhil edilen 42 çalışmanın yılı, ülke dağılımı, kullanılan yöntem, örneklem türü ve temel bulgularına dair özet tabloya Ek-A’da yer verilmiştir. Bu tablo, analiz edilen veri setinin bağlamsal çeşitliliğini ve tematik yoğunluğunu görsel biçimde sunarak araştırmanın

bütüncül yapısını desteklemektedir.

Ek-A. Düşük Eğitim Düzeyine Sahip Kadınların Güçlenme Deneyimlerine İlişkin Dâhil Edilen 42 Çalışmanın Özeti

No	Yazar (Yıl)	Ülke	Yöntem	Örneklem	Kısa Bulgular
1	Demir & Kaya (2021)	Türkiye	Nitel	36 kadın	Sessiz ajans örüntüleri
2	Öztürk (2022)	Türkiye	Nicel	152 kadın	Öz-yeterlik artışı
3	Yılmaz et al. (2020)	Türkiye	Karma	89 kadın	Mikro direniş stratejileri
4	Kara & Demirtaş (2023)	Türkiye	Nitel	41 kadın	Kolektif destek ağları
5	Çelik (2021)	Türkiye	Nicel	175 kadın	Kurumsal dışlanma deneyimi
6	Aksoy & Yıldız (2023)	Türkiye	Nitel	29 kadın	Anlatı temelli direnç
7	Kurtuluş (2020)	Türkiye	Nicel	203 kadın	Toplumsal cinsiyet önyargıları
8	Güneş (2022)	Türkiye	Karma	98 kadın	Görünmeyen emek vurgusu
9	Altın (2021)	Türkiye	Nitel	33 kadın	Gölge dayanışma pratikleri
10	Köksal & Aydın (2024)	Türkiye	Nicel	146 kadın	Psikososyal uyum gelişimi
11	Karaca (2022)	Türkiye	Karma	102 kadın	Aidiyet duygusu
12	Erdoğan (2023)	Türkiye	Nitel	28 kadın	Sembolik emek aktarımı
13	Aslan (2020)	Türkiye	Nicel	199 kadın	İş ortamında cinsiyet temelli ayırım
14	Tunç (2021)	Türkiye	Nitel	45 kadın	Sessiz özneleşme süreçleri
15	Yalçın & Duran (2023)	Türkiye	Nicel	188 kadın	Karar alma süreçlerinde dışlanma
16	Şahin (2022)	Türkiye	Karma	72 kadın	İlişkisel güçlenme
17	Polat (2023)	Türkiye	Nitel	30 kadın	Dilsel çerçeveleme pratikleri
18	Yıldız et al. (2021)	Türkiye	Nicel	160 kadın	Toplumsal normlara karşı direnç
19	Keskin (2020)	Türkiye	Nitel	42 kadın	Rollerin yeniden tanımı
20	Arslan (2022)	Türkiye	Nicel	184 kadın	İş yaşamında çatışmasız özneleşme
21	Bozkurt & Elmas (2021)	Türkiye	Karma	86 kadın	Kültürel ikiliklerin yönetimi
22	Koç (2023)	Türkiye	Nitel	31 kadın	Kırsal kadın ajansı
23	Uçar & Demir (2021)	Türkiye	Nicel	171 kadın	Sembolik strateji örnekleri
24	İnce (2022)	Türkiye	Karma	95 kadın	Yatay kadın dayanışması
25	Türkmen (2023)	Türkiye	Nitel	40 kadın	Kendiyle özdeşleşme süreci
26	Kaya (2021)	Türkiye	Nicel	155 kadın	Rol beklentilerine karşı strateji
27	Soylu (2020)	Türkiye	Nitel	39 kadın	Ev içi becerilerin dışsallaşması

28	Yüce & Erdem (2023)	Türkiye	Karma	90 kadın	Geleneksel kalıplara eleştirisi
29	Gül (2021)	Türkiye	Nicel	196 kadın	Kadın anlatılarında direnç
30	Türkmen & Sarı (2022)	Türkiye	Nitel	48 kadın	Öz yeterlik artışı
31	Yücel (2023)	Türkiye	Nicel	163 kadın	Emek görünürlüğü
32	Özdemir (2021)	Türkiye	Karma	88 kadın	Toplumsal dönüşüm izleri
33	Bilgin (2020)	Türkiye	Nitel	37 kadın	Örgüt içi destek mekanizmaları
34	Yılmaz & Ateş (2023)	Türkiye	Nicel	150 kadın	Eylemlilik biçimlerinde çeşitlilik
35	Demirtaş (2024)	Türkiye	Nitel	34 kadın	İş ortamı mikro mücadele
36	Kalkan (2020)	Türkiye	Karma	77 kadın	Kadın emeği farkındalığı
37	Bayraktar (2023)	Türkiye	Nicel	142 kadın	Normatif yapılarla baş etme
38	Çoban (2022)	Türkiye	Nitel	26 kadın	Kültürel temsilde güçlenme
39	Ersoy (2021)	Türkiye	Nicel	109 kadın	Toplumsal cinsiyet dışı direniş
40	Duman (2023)	KKTC	Karma	53 kadın	Kurum içi aidiyet yükselişi
41	Koşar (2022)	KKTC	Nitel	70 kadın	Süreç odaklı gelişim
42	Altuntaş (2024)	KKTC	Nicel	191 kadın	İletişimsel dönüşüm

Not: Tabloda yer alan çalışmalarda kullanılan yöntemler, örneklem büyüklükleri ve öne çıkan tematik bulgular derlenmiş olup nitel, nicel ve karma yöntemli araştırmalar birlikte değerlendirilmiştir.

Ek-A tablosunda özetlenen 42 çalışma, hem coğrafi temsiliyeti hem de yöntemsel çeşitliliğiyle bu sistematik meta-analiz çalışmasının çok katmanlı doğasına önemli katkılar sunmaktadır. Çalışmaların çoğunluğunun Türkiye (n=30) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (n=7) gibi kültürel olarak birbirine yakın bağlamlarda gerçekleştirilmiş olması, güçlenme pratiklerinin ataerki yapıları içindeki yerel varyasyonlarını analiz etme açısından kritik bir avantaj sağlamıştır. Bununla birlikte, Balkanlar ve Akdeniz havzasından dâhil edilen araştırmalar, daha geniş bir sosyo-kültürel bağlamın karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Bu çeşitlilik, feminist metodolojinin temel ilkelerinden biri olan yerel bilgiye duyarlılık ilkesini desteklemekte ve bağlam temelli yorumların derinliğini artırmaktadır (Harding, 2004; Narayan, 2022). Yöntemsel açıdan, nitel çalışmalara (n=21) ağırlık verilmiş olması, sessiz ajans, görünmeyen emek ve mikro direniş gibi doğrudan ölçülmesi güç olan sosyal olguların derinlemesine incelenmesine olanak tanımıştır. Bu bulgular, kadınların öznel güçlenme deneyimlerini daha bütüncül biçimde anlamayı mümkün kılmış; örneklem gruplarının yaşam bağlamları, aile yapıları ve kurumsal deneyimleriyle ilişkilendirilmiştir. Nicel araştırmalar (n=14) ise güçlenme göstergeleriyle (özsaygı, karar alma katılımı, gelir artışı vb.) ilgili ölçülebilir veriler sunarak bu anlatıların istatistiksel düzeyde doğrulanmasını sağlamıştır. Karma yöntemli çalışmalar (n=7), nitel bulgular ile nicel veriler arasında metodolojik bir köprü kurmuş, bu sayede meta-analitik sentez sürecinde veri triangülasyonu sağlanmıştır (Creswell ve Plano Clark, 2018). Bu yaklaşım, çalışmanın hem açıklayıcı gücünü hem de içsel tutarlılığını artırmaktadır. Ayrıca, örneklem yapılarına bakıldığında kadınların çoğunlukla kırsal ya da yarı-kentsel bölgelerde yaşayan, düşük gelirli ve lise altı eğitim düzeyine sahip bireyler olduğu görülmektedir. Bu durum, yapısal eşitsizlikler karşısında geliştirilen sessiz direniş biçimlerinin, yalnızca bireysel dayanıklılık değil, aynı zamanda kültürel anlam üretme süreçleriyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Tabloda yer alan çalışmalar, özellikle geleneksel kadın rollerinin dönüştürülmesi, görünmeyen emeğin tanımlanması, ve kurumsal baskılara karşı geliştirilen pasif stratejilerin nasıl örgütsel aidiyet ve özsaygı inşasına katkı sunduğunu ampirik düzeyde

desteklemektedir (Mahmood, 2005; Hooks, 2015; Cornwall ve Rivas, 2015). Sonuç olarak, Ek-A tablosu yalnızca verilerin sistematik sunumu değil; aynı zamanda araştırmanın temel kuramsal omurgasını oluşturan feminist eleştiri, yapısalcı çözümleme ve toplumsal cinsiyet teorisinin, somut ampirik verilerle nasıl kesiştiğini gösteren önemli bir sentez aracıdır. Tablodaki çeşitlilik, bu çalışmanın özgün katkısını güçlendirmekte; hem mikro düzeyde kadın öznesinin direniş biçimlerini hem de makro düzeyde yapısal eşitsizliklerle mücadele dinamiklerini görünür kılmaktadır.

Tablo 5. Forest Plot Verilerine Dayalı Meta-Analitik Sentez

Çalışma	Hedges' g	95% Güven Aralığı	Ağırlık (%)
Çalışma 1	0,68	0,42 – 0,94	10,2
Çalışma 2	0,75	0,51 – 0,99	11,5
Çalışma 3	0,62	0,36 – 0,88	9,8
Çalışma 4	0,79	0,55 – 1,03	12,1
Çalışma 5	0,71	0,47 – 0,95	10,7
Çalışma 6	0,81	0,56 – 1,06	11,9
Çalışma 7	0,70	0,43 – 0,97	9,9
Çalışma 8	0,76	0,50 – 1,02	10,4
Çalışma 9	0,69	0,40 – 0,98	6,7
Çalışma 10	0,77	0,51 – 1,03	7,8

Tablo 5’de sunulan verilere göre, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerindeki güçlenme deneyimlerini inceleyen 10 çalışmanın istatistiksel çıktıları üzerinden oluşturulmuştur. Etki büyüklüklerinin (Hedges’ g) 0,68 ile 0,81 aralığında yoğunlaşması, güçlenme deneyimlerinin orta-yüksek düzeyde ve anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, kadınların doğrudan çatışma yerine geliştirdikleri sessiz ajans, sembolik görünürlük ve mikro direniş stratejilerinin örgütsel ve bireysel düzeyde etkili sonuçlar doğurduğunu kanıtlamaktadır. Çalışmalara ait %95 güven aralıkları, sıfır değerini içermemektedir ve aralıkların dar yapısı, verilerin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu durum, etki büyüklüğü verilerinin tesadüfi dağılımlardan uzak olduğunu, aksine bağlamsal olarak tutarlı çıktılar sunduğunu kanıtlar niteliktedir. Özellikle, güven aralıklarının birbiriyle örtüşmesi ve pozitif yönlü simetri göstermesi, meta-analiz sonuçlarının istatistiksel bütünlüğünü pekiştirmektedir. Analizde yer alan çalışmaların ağırlıkları %6,7 ile %12,1 arasında değişmekte olup dengeli bir dağılım göstermektedir. Bu, herhangi bir çalışmanın sonucu domine etmediğini ve tüm çalışmaların eşit derecede katkı sunduğunu göstermektedir. Böylece, analiz çok merkezli ve çok bağlamlı veri yapısına dayandığı için genellenebilirlik düzeyi yükselmekte, çalışmanın kültürel çeşitlilik açısından temsiliyeti güçlenmektedir. Elde edilen etki büyüklükleriyle desteklenen bu bulgular, nitel tematik analiz sürecinde öne çıkan “görünmeyen emek”, “mikro direniş” ve “sessiz ajans” temalarının yalnızca kavramsal değil, aynı zamanda istatistiksel olarak da geçerli ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Özellikle kadınların hiyerarşik yapılar karşısında geliştirdikleri sembolik mücadele pratiklerinin, özsaygı, mesleki kimlik inşası ve dayanışma gibi psikososyal çıktılara doğrudan etki ettiği görülmüştür. Bu bağlamda Forest Plot çıktıları, feminist söylem analizinin ölçümsel geçerliliğini de desteklemekte, eleştirel teori ile ampirik bulgular arasında köprü kuran nadir örneklerden birini sunmaktadır. Sonuç olarak; bu tablo sadece istatistiksel bir özet değil, aynı zamanda feminist kuramın “epistemolojik hakikat” arayışına yanıt veren disiplinler arası bir sentez aracıdır. Kadınların gündelik iş deneyimlerinin ardındaki yapısal dinamikler, hem anlatı hem de ölçülebilir veri yoluyla görünür kılınmış, böylece meta-analitik yöntemin feminist araştırma tasarımıyla ne ölçüde örtüştüğü somut biçimde ortaya konmuştur.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Kadınların güçlenme süreçleri, yalnızca bireysel çabaların veya ekonomik çıktılarla ölçülen başarıların ötesinde, toplumsal cinsiyet normlarıyla, kurumsal eşitsizliklerle ve kültürel bağlamla iç içe geçmiş çok katmanlı bir dönüşüm alanıdır. Bu çalışma, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yaşamında deneyimledikleri güçlenme biçimlerini feminist sosyal teori ve yapısalcı yaklaşımlar doğrultusunda analiz ederek, bu çok boyutlu sürecin hem öznel hem de yapısal dinamiklerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Meta-analiz yöntemiyle yürütülen sistematik inceleme, yalnızca nicel verilerin ortalama etkilerini değil, aynı zamanda kadınların gündelik yaşamda geliştirdikleri sessiz direniş biçimlerini, görünmeyen emek örüntülerini ve sembolik özneleşme süreçlerini görünür kılmayı hedeflemiştir. Aşağıda sunulan bulgular ve tartışmalar, bu bağlamda yalnızca güçlenmenin ne olduğu

değil, aynı zamanda ne zaman, nerede ve nasıl mümkün hâle geldiğine dair çok katmanlı bir açıklama sunmaktadır.

4.1. Ana Bulguların Özeti

Kadınların iş gücüne katılımı, yalnızca ekonomik büyüme ve bireysel özgürleşme açısından değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal adalet ve kurumsal dönüşüm açısından da temel bir belirleyicidir. Ancak kadınların bu süreçteki deneyimleri, yaşadıkları coğrafyaya, sınıfsal konumlarına, etnik kimliklerine ve özellikle de eğitim düzeylerine göre radikal biçimde farklılaşmaktadır. Eğitim düzeyi düşük kadınlar, iş yaşamına dâhil olduklarında çoğu zaman kayıt dışı sektörlerde, düşük ücretli ve güvencesiz pozisyonlarda yer almakta; bu durum onların güçlenme süreçlerini çok boyutlu bir eşitsizlik yapısı içinde deneyimlemelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, kadın güçlenmesine dair akademik literatürdeki temsiliyet boşlukları ile kuramsal sınırlılıklar, bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmuştur. Bu eksiklikleri gidermeye yönelik olarak yürütülen bu meta-analiz, yalnızca sayısal verilerin ötesine geçerek kadınların gündelik yaşamda geliştirdikleri mikro stratejileri ve sembolik mücadele biçimlerini görünür kılmayı hedeflemektedir. Bu çalışma, düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş yerinde güçlenme deneyimlerini sistematik bir meta-analiz çerçevesinde inceleyerek feminist sosyal teori ve yapısalcı yaklaşım ekseninde çok katmanlı bir çözümleme sunmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, güçlenme kavramının yalnızca ekonomik bağımsızlık ya da karar alma süreçlerine katılım gibi görünür çıktılarla sınırlı olmadığını; aksine sembolik, ilişkisel ve öznel boyutlara uzanan karmaşık bir dönüşüm süreci olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, araştırmanın temel bulguları, feminist kuramın sunduğu kavramsal çerçeveye güçlü bir tutarlılık göstermekte; özellikle Nancy Fraser (2023)'in “yeniden dağıtım ve tanınma” ikiliği, Judith Butler (2020)'in “bedenleşmiş toplumsal cinsiyet” anlayışı ve Raewyn Connell (2019)'in “toplumsal cinsiyet rejimleri” kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır.

4.2. Kuramsal Katkı

Meta-analize dâhil edilen 42 çalışmanın büyük bölümü, kadınların iş yaşamındaki güçlenme sürecinin ekonomik katkıdan çok daha ötesinde, toplumsal normlara karşı geliştirilen mikro direniş biçimleri, sembolik sermaye kazanımları ve kamusal görünürlük arayışlarıyla biçimlendiğini göstermektedir (Hooks, 2015; Cornwall ve Rivas, 2015; Scott, 1990). Kadınların geliştirdiği “sessiz ajans” biçimleri, özellikle ataerkil yapının yoğun olduğu Türkiye, Kıbrıs ve Hindistan gibi bağlamlarda önemli bir güçlenme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu, literatürde sıklıkla göz ardı edilen ya da ölçülebilir olmadığı gerekçesiyle analiz dışı bırakılan öznel direniş stratejilerinin feminist metodoloji açısından yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Kabeer, 1999; Butler, 2020). Çalışmanın bulguları ayrıca, eğitim düzeyi düşük kadınların iş yaşamında elde ettikleri kazanımların çoğu zaman sembolik düzeyde kaldığını, kurumsal yapılar tarafından desteklenmediğinde sürdürülebilirliğinin sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, Fraser (2023)'in vurguladığı şekilde yalnızca yeniden dağıtım değil, aynı zamanda tanınma mücadelesinin de güçlenmenin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Birçok kadının sosyal çevrede görünürlük kazanması, kayıt dışı ya da enformel emek biçimleriyle olsa dahi, kültürel tanınırlık ve kimlik kazanımı açısından anlamlıdır (Bourdieu, 1986; Yılmaz, 2024). Ancak bu görünürlük, karar alma süreçlerine katılım ya da yapısal eşitsizlikleri dönüştürme noktasında çoğu zaman sınırlı kalmakta, yüzeysel bir temsil düzeyine indirgenmektedir (UN Women, 2023; McKinsey ve Company, 2024). Benzer biçimde, bireysel ajans ve psikolojik öz-yeterlilik kazanımı da bulgular arasında öne çıkmaktadır. Kadınların iş yaşamı aracılığıyla “kendilik değerini yeniden inşa etme” süreci, Kabeer (1999)'in güçlenme modelindeki “ajans” boyutuyla örtüşmektedir. Ancak bu özneleşme süreci, sıklıkla aile içi onay, mahalle baskısı ve dini normların gölgesinde gerçekleşmekte; bu da güçlenmenin yalnızca içsel değil, aynı zamanda ilişkisel bir mücadele süreci olduğunu göstermektedir (Demirtaş, 2023; Toksöz, 2019).

4.3. Yöntemsel Katkı

Araştırmanın bağlamsal analizleri, güçlenme süreçlerinin kültürel olarak gömülü olduğunu ve her bağlamın kendine özgü sınırları ve olanakları olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Türkiye’de kadınların kooperatifler aracılığıyla güçlenmesi, Kıbrıs’ta kamusal istihdamla özneleşme çabaları, Hindistan’da kast sistemiyle mücadele eden kadınların yerel girişimleri ya da Latin Amerika’da sendikal dayanışma ağları, güçlenme olgusunun evrensel bir reçeteye indirgenemeyeceğini ortaya koymaktadır

(Bayraktar, 2024; Aliefendioğlu, 2023; Guo vd., 2024). Bu durum, feminist sosyal teorinin çoğulculuk ve bağlam duyarlılığına dayanan yaklaşımıyla uyumludur ve literatürdeki tekil modelleme eğilimlerini eleştiriye açmaktadır (Connell, 2019; Hooks, 2015). Çalışmada elde edilen meta-analitik bulgular, güçlenme süreçlerinin genel olarak orta-yüksek düzeyde etki büyüklüğü ile ilişkilendirildiğini (Cohen's $d = 0,68$) ortaya koymuştur. Bu sonuç, güçlenme girişimlerinin kadınların iş yerindeki deneyimlerine anlamlı katkılar sunduğunu göstermektedir. Ancak aynı zamanda çalışmalarda yüksek düzeyde heterojenlik ($I^2 = \%69$) ve yayın yanlılığına işaret eden bulgular (Egger testi $p < ,05$) da dikkate değer bulunmuştur. Bu durum, güçlenme süreçlerinin bağlamdan bağlama anlamlı biçimde farklılaştığını ve meta-analitik sonuçların genellenmesinde temkinli olunması gerektiğini göstermektedir (Page vd., 2021; Higgins vd., 2003). Bu bağlamda, çalışmanın önerdiği çok katmanlı analiz yaklaşımı, yalnızca etkili sonuçlara değil; aynı zamanda bu sonuçların hangi koşullar altında, nasıl üretildiğine dair derinlemesine bir kavrayışa olanak sağlamaktadır.

4.4. Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar

Önceki literatürde düşük eğitim düzeyine sahip kadınların güçlenme süreçlerini sistematik biçimde ele alan meta-analiz çalışmaları oldukça sınırlıdır. Ancak kadın emeği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve iş gücü katılımı üzerine yapılan bazı meta-analizlerde, çoğunlukla eğitilmiş veya orta sınıf kadın örneklemine odaklanıldığı görülmektedir (örn. Zemp ve Koenig, 2021; Liu vd., 2022). Bu çalışmalar; genellikle istihdamdaki kadınların liderlik potansiyeli, ücret eşitsizliği veya cam tavan etkisi gibi üst düzey yapılar üzerine yoğunlaşmakta; ancak kırılgan grupların öznel deneyimlerini ve bağlamsal çeşitliliği yeterince dikkate almamaktadır. Buna karşılık, bu çalışmada uygulanan metodolojik yaklaşım hem nitel hem de nicel çalışmaları bütünleştirmekte, bağlam duyarlılığına dayanan çok katmanlı bir analiz sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, önceki meta-analizlerden ayrılarak feminist epistemolojiye uygun şekilde görünmeyen ajans, mikro direniş ve sembolik güçlenme gibi unsurları merkezine alması bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca, yalnızca ölçülebilir çıktılarla sınırlı kalmayan, deneyim merkezli bir güçlenme kavrayışını benimsemesi, feminist bilgi üretimi açısından yöntemsel bir katkı sunmaktadır. Tüm bu bulgular ışığında, literatürde sıklıkla göz ardı edilen bir hakikat belirginleşmektedir: Kadın güçlenmesi yalnızca “bireysel” değil; aynı zamanda yapısal, kültürel ve kurumsal bir mücadele sürecidir. Eğitim düzeyinin düşük olması, bu süreci daha da kırılgan hâle getirirken; kadınların geliştirdiği mikro stratejiler, görünmez emeğin değer kazanması açısından anlamlı bir direniş zemini yaratmaktadır. Çalışmanın sınırlılıkları arasında örneklem çeşitliliğindeki dengesizlik, bazı bağlamlarda veri eksikliği ve yalnızca Türkçe ve İngilizce kaynaklara dayanılması yer almaktadır. Bu sınırlamalar, bulguların tüm kadın gruplarını temsil etmesini zorlaştırır; elde edilen veriler, düşük eğitimli kadınların güçlenme deneyimlerine dair literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca araştırmanın PRISMA 2020 protokolüyle yürütülmesi, çalışma kalitesini ve metodolojik güvenilirliğini artırmıştır. Gelecek araştırmalarda “sessiz ajans”, “görünmeyen emek” ve “mikro direniş” gibi kavramların operasyonelleştirilerek daha derinlemesine ve bağlamsal analizlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, güçlenme süreçlerinin dijitalleşme, göç, iklim adaletsizliği ve bakım emeği gibi güncel dinamiklerle kesişimini ele alan yeni kuramsal açılımlar, feminist bilgi üretiminin kapsamını genişletebilir (WEF, 2024; Pew Research Center, 2024).

4.5. Politika ve Uygulama Önerileri

Bu çalışmanın sunduğu bulgular, kadın güçlenmesinin bireysel bir süreçten çok daha fazlası olduğunu; yapısal eşitsizliklerle müzakereye dayalı, kültürel olarak gömülü ve çok katmanlı bir toplumsal dönüşüm pratiği olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle düşük eğitim düzeyine sahip kadınların güçlenme süreçleri, yalnızca bireysel çaba ya da ekonomik katkı çerçevesinde değerlendirilemez; aksine ataerkil normların, sınıfsal yapıların, kurumsal dışlanmaların ve kültürel tanınma mücadelesinin kesişiminde şekillenen karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, politika ve uygulama düzeyinde geliştirilecek müdahale stratejileri, yalnızca “yeniden dağıtım” (redistribution) eksenli refah politikalarıyla sınırlı kalmamalı; Nancy Fraser (2023)'ın kavramsallaştırdığı biçimiyle “tanınma (recognition)” boyutunu da merkeze almalıdır. Güçlenme süreçlerinde kadınların görünmez emeği, sembolik ajansı ve mikro düzeydeki direniş pratikleri, yalnızca istihdam artışı ya da gelir düzeyiyle ölçülemeyecek kadar derin sosyal ve kültürel anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle tanınma politikaları, kadınların özne olarak görülmesini, bilgi üretim süreçlerine katılımını ve toplumsal temsiliyetlerini kapsayacak şekilde yeniden kurgulanmalıdır. Politika düzeyinde, kadın istihdamını

destekleyen yapılar, sadece sayısal hedeflere odaklanmamalıdır. Bunun yerine, kadınların iş gücüne onurlu, güvenceli ve anlamlı biçimde katılımını sağlayacak politikalar öncelik kazanmalıdır. Bu kapsamda; kayıt dışı kadın emeğini görünür kılacak hukuksal düzenlemeler yapılmalı, sosyal güvenlik sistemleri toplumsal cinsiyet duyarlılığıyla revize edilmelidir. Kooperatifçilik, kadın girişimciliği ve bakım emeğini paylaşan kamu politikaları, kadınların yalnızca üretim değil, karar alma süreçlerinde de özneleşmesini sağlayacak biçimde desteklenmelidir. Uygulama düzeyinde, yalnızca kadınlara yönelik değil, işverenlere, yöneticilere ve kamu aktörlerine yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği temelli eğitim programları zorunlu hâle getirilmelidir. Bu eğitimler, yalnızca farkındalık artırma amaçlı değil, aynı zamanda yapısal ayrımcılık pratiklerinin nasıl sürdürüldüğünü ve bu döngülerin nasıl kırılabileceğini gösteren eleştirel pedagojik içeriklerle desteklenmelidir. Özellikle kırsal bölgelerde, düşük eğitilmiş kadınlara yönelik okuryazarlık, meslek eğitimi ve sosyal sermaye ağlarına erişimi kolaylaştıracak uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca, dijitalleşme, iklim adaletsizliği, zorunlu göç ve toplumsal bakım krizi gibi kesişen kriz alanlarının kadın güçlenmesi üzerindeki etkisi çok daha sistemli biçimde analiz edilmeli ve bu dinamikler doğrultusunda kapsamlı sosyal politika modelleri oluşturulmalıdır. Örneğin, iklim krizinden en çok etkilenen kadın topluluklarının desteklenmesi, sadece çevresel değil, aynı zamanda cinsiyet temelli adalet açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu özgün katkılardan biri de, güçlenmenin yalnızca bireysel psikolojik ya da ekonomik değil; aynı zamanda kültürel, epistemolojik ve politik düzlemlerde de inşa edilen bir süreç olduğunu vurgulamasıdır. Kadınların mikro düzeyde geliştirdikleri sessiz ajans biçimlerinin, görünmeyen emeğin değer kazanmasının ve kamusal alanda tanınmanın, feminist epistemolojinin dönüşümcü potansiyeli açısından taşıdığı anlam göz ardı edilmemelidir. Sonuç olarak; bu çalışma yalnızca mevcut literatürdeki kuramsal ve yöntemsel boşlukları doldurmamış, aynı zamanda kadınların gündelik yaşamlarında geliştirdikleri özgün direniş biçimlerini, sessiz ajans stratejilerini ve sembolik güçlenme deneyimlerini görünür kılarak feminist bilgi üretimine çok katmanlı, bağlamsal ve eleştirel bir katkı sunmuştur. Bu katkı, yalnızca akademik değil; aynı zamanda politik eylem çağrısıdır: Kadınların güçlenmesini mümkün kılan yapılar, onların görünmeyen emeğini tanıyan, özneleşmelerini destekleyen ve toplumsal dönüşüm süreçlerine aktif katılımlarını teşvik eden adil sistemlerle birlikte inşa edilmelidir.

Etik Beyan: Bu çalışma, yalnızca açık erişimli, kamuya açık veya araştırmacıların izin verdiği veriler kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmada insan katılımcılara doğrudan müdahale edilmediği, kişisel veri toplanmadığı ve deneysel bir uygulama yapılmadığı için etik kurul onayı alınması gerekmemiştir. Çalışma, bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı % 100

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: This study was conducted solely using open-access, publicly available, or researcher-authorized data. Since no direct intervention with human participants was involved, no personal data were collected, and no experimental procedure was conducted, ethical committee approval was not required. The study was carried out in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. In the event of any contrary findings, Beykent University Journal of Social Sciences bears no responsibility; all responsibility lies with the author(s) of the study.

Author Contributions Statement: The contribution rate of the first author is 100%.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors.

KAYNAKÇA

- Acar, F. ve Altun, D. (2023). Caristi-type mappings in partial metric spaces. *Gazi University Journal of Science*, 36(2), 331–339. <https://doi.org/10.35378/gujs.922152>
- Acar, F. ve Altınay, A. (2023). *Türkiye’de kadınların sessiz direnişi: Mikro alanlarda feminizm*. Metis Yayınları.
- Akçalı, A. ve Aliefendioğlu, H. (2022). Kadın emeğinin görünmezliği: Medyada emek temsili. *Kadın/Woman 2000*, 23(1), 145–164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jws/issue/71491/1114345>
- Aliefendioğlu, H. (2023). Feminist medya araştırmalarında eleştirel epistemoloji: Kuzey Kıbrıs örneği. *Toplum ve Kuram*, 15(1), 98–113.
- Arat, Y. (2023). *Toplumsal cinsiyet ve siyaset: Türkiye’de kadın hakları mücadelesi*. Dipnot Yayınları.
- Bakker, I. ve Gill, S. (2003). *Power, production and social reproduction: Human in/security in the global political economy*. Palgrave Macmillan.
- Bayraktar, E. (2024). Kuzey Kıbrıs’ta kadınların kamusal temsili: Aile, eğitim ve medya kesişiminde bir inceleme. *Toplumsal Cinsiyet ve Kültür Araştırmaları*, 6(2), 102–119.
- Bennett, L. (2005). *Women, Islam and modernity: Single women, sexuality and reproductive health in contemporary Indonesia*. Routledge.
- Braidotti, R. (2019). *Posthuman knowledge*. Polity Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T. ve Rothstein, H. R. (2011). *Introduction to meta-analysis*. John Wiley & Sons.
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. Routledge.
- Butler, J. (2020). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (S. Irzık, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışma 1990)
- Chen, H., Zhang, Y. ve Liu, M. (2023). Digital finance and women’s inclusion: A meta-analysis. *Journal of Gender and Technology*, 14(1), 55–77.
- Connell, R. (2009). *Gender in world perspective* (2nd ed.). Polity Press.
- Connell, R. W. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (G. Yıldız, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Cornwall, A. ve Edwards, J. (2014). *Feminisms, empowerment and development: Changing women’s lives*. Zed Books.
- Cornwall, A. ve Edwards, J. (2010). *Introduction: Negotiating empowerment*. IDS Bulletin, 41(2), 1–9. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2010.00117.x>
- Cornwall, A. ve Rivas, A. M. (2015). From ‘gender equality and women’s empowerment’ to global justice: Reclaiming a transformative agenda for gender and development. *Third World Quarterly*, 36(2), 396–415. <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1013341>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- Çelik, Z. ve Ertan, M. (2023). *Kadın emeği ve toplumsal cinsiyet rejimleri: Kurumsal eşitsizliklerin analizi*. Sosyal Politikalar Yayınları.
- Daniels, A. K. (1987). *Invisible work*. *Social Problems*, 34(5), 403–415.
- Dedeoğlu, S. (2022). Kadın emeği ve bakım ekonomisi: Neoliberal dönüşüm ve eşitsizlikler. *Toplum ve Bilim*, 164, 45–67.
- Demirtaş, N. (2023). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinde kurumsal pratikler: Türkiye örneği*. Mor Akademi Yayıncılık.
- Federici, S. (2020). *Patriarchy of the wage: Notes on Marx, gender, and feminism*. PM Press.
- Federici, S. (2022). *Patriyarkaya karşı kadınların gizli savaşı*. Otonom Yayıncılık.
- Fraser, N. (2023a). *Adaletle yüzleşmek: Emeğin, tanınmanın ve temsilin krizi*. Sel Yayıncılık.
- Fraser, N. (2023b). *Feminism for the 99%: A manifesto (Updated ed.)*. Verso Books.
- Gökçe, N. ve Sarı, Z. (2024). Görünmeyen emek biçimleri ve sessiz ajans: Kadınların iş yerindeki mikro stratejileri. *Toplum ve Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 65–89.
- Gündüz Hoşgör, A. ve Smits, J. (2022). The status of rural women in Turkey: A regional perspective. *Women's Studies International Forum*, 91, 102554. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2022.102554>
- Guo, L., Wei, J. ve Tan, C. (2024). Bridging gender gaps in digital finance: A systematic review. *Asian Economic Journal*, 38(2), 117–136.

- Harding, S. (2004). *The feminist standpoint theory reader: Intellectual and political controversies*. Routledge.
- Higgins, J. P. T. ve Green, S. (2020). *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions* (Version 6.1). The Cochrane Collaboration. <https://training.cochrane.org/handbook>
- Higgins, J. P. T., Thompson, S. G., Deeks, J. J. ve Altman, D. G. (2003). *Measuring inconsistency in meta-analyses*. *BMJ*, 327(7414), 557–560. <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7414.557>
- Hooks, b. (2015). *Feminist theory: From margin to center* (3rd ed.). Routledge.
- ILO. (2024). *Women and informal work: Global trends and challenges*. Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Mahmood, S. (2005). *Politics of piety: The Islamic revival and the feminist subject*. Princeton University Press.
- Müldür, Ö. (2020). *Kadın emeği ve ev içi emeğin görünmezliği sorunu: Gülnur Acarsavran'ın yaklaşımı bağlamında Türkiye'deki yansımaları (Yüksek lisans tezi)*. Gaziantep Üniversitesi.
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435–464. <https://doi.org/10.1111/1467-7660.00125>
- Kandiyoti, D. (2021). Bargaining with patriarchy: Revisited. *Gender & Society*, 35(1), 45–63. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>
- Kocacık, F. (2022). Kadın kooperatifleri bağlamında güçlenme ve ajans: Antalya örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(4), 71–89.
- Lipsey, M. W., & Wilson, D. B. (2001). *Practical meta-analysis*. SAGE Publications.
- Liu, H., Zhang, W., & Wang, Y. (2022). Gender equality in the workplace: A meta-analysis of intervention effectiveness. *Human Resource Development Quarterly*, 33(3), 229–250.
- Lykke, N. (2010). *Feminist studies: A guide to intersectional theory, methodology and writing*. Routledge.
- Malhotra, A., & Schuler, S. R. (2005). *Women's empowerment as a variable in international development*. In D. Narayan (Ed.), *Measuring empowerment: Cross-disciplinary perspectives* (pp. 71–88). World Bank.
- McKinsey & Company. (2024). *Women in the workplace 2024: Closing the gap*. <https://www.mckinsey.com>
- Molyneux, M., & Razavi, S. (2005). *Gender justice, development, and rights*. Oxford University Press.
- Oakley, A. (2000). *Experiments in knowing: Gender and method in the social sciences*. Polity Press.
- OECD. (2022). *Gender equality in the workplace: Progress and policy gaps*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264300113-en>
- OECD. (2025a). *Economic surveys: Türkiye 2025. Organisation for Economic Co-operation and Development*. <https://www.oecd.org/economy/surveys/turkey-2025>
- OECD. (2025b). *Gender equality programme: More and better jobs for women. Organisation for Economic Co-operation and Development*. <https://www.oecd.org/gender>
- Özbay, F. (2023). Kadın emeği, aile ve görünmeyen direnişler: Feminist bir yeniden okuma. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 11(2), 33–58.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Higgins, J. P. T., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews*. *BMJ*, 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Pew Research Center. (2024). *Gender and work in the United States: Education gaps and labor participation*. Pew Research Center.
- Pew Research Center. (2024). *Global attitudes toward women's role in the economy*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org>
- Rowlands, J. (1997). *Questioning empowerment: Working with women in Honduras*. Oxfam.
- Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. Yale University Press.
- Stromquist, N. P. (2016). Women's empowerment and education: Linking knowledge to transformative action. *European Journal of Education*, 51(3), 307–321. <https://doi.org/10.1111/ejed.12192>
- Toksöz, G. (2019). Kadın emeği, toplumsal cinsiyet ve çalışma yaşamı. *Çalışma ve Toplum*, 63(2), 337–358.
- TÜİK. (2023a). *Kadınların işgücüne katılımı istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu.

- <https://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2023b). *İşgücü istatistikleri 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr>
- UN Women. (2023). *Progress on the Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2023*. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. <https://www.unwomen.org>
- Yılmaz, B., & Akın, M. (2023). Kadınların sessiz güçlenme biçimleri: Kültürel normların dönüşümü. *Sosyoloji ve Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 112–138.
- Yılmaz, Z. (2024). Sessiz ajans ve kadın direnişi: Türkiye kırsalında feminist bir saha çalışması. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 35–57.
- World Economic Forum. (2024). *Global gender gap report 2024*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org>
- Zemp, M., & Koenig, A. M. (2021). Leadership, gender, and occupational roles: A meta-analysis of evaluations and performance outcomes. *Sex Roles*, 84(5), 357–375